

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Příčiny rozpadu socialistické Jugoslávie

Lomozová Martina

Plzeň 2012

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Mezinárodní teritoriální studia

Studijní obor Mezinárodní vztahy a východoevropská studia

Bakalářská práce
Příčiny rozpadu socialistické Jugoslávie
Lomozová Martina

Vedoucí práce:

PhDr. Vladimír Naxera

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2012

.....

Obsah

1	ÚVOD	6
2	HISTORICKÝ VÝVOJ	10
2.1	HISTORICKÉ SOUVISLOSTI	10
2.2	DRUHÁ SVĚTOVÁ VÁLKA	11
2.3	POVÁLEČNÝ VÝVOJ.....	14
2.4	NÁRODNOSTNÍ NESOURODOST – HISTORICKÉ SOUVISLOSTI	19
3	PŘÍČINY ROZPADU JUGOSLÁVIE	22
3.1	OSOBNOST TITA A POLITICKÁ KRIZE	22
3.2	ETNICKÉ TENZE A NACIONALISMUS.....	25
3.2.1	<i>Chorvatsko</i>	26
3.2.2	<i>Srbsko</i>	28
3.2.3	<i>Kosovo</i>	29
3.2.4	<i>Slovinsko</i>	33
3.2.5	<i>Bosna a Hercegovina</i>	33
3.2.6	<i>Černá Hora</i>	34
3.2.7	<i>Makedonie</i>	35
3.2.8	<i>Vojvodina</i>	35
3.3	HOSPODÁŘSKÁ KRIZE.....	36
4	PRŮBĚH ROZPADU JUGOSLÁVIE	40
4.1	SLOVINSKO	41
4.2	CHORVATSKO	42
4.3	BOSNA A HERCEGOVINA	43
4.4	MAKEDONIE.....	45
4.5	SRBSKO, ČERNÁ HORA A KOSOVO.....	46
5	ZÁVĚR	50
6	RESUMÉ	53
7	POUŽITÁ LITERATURA	55
8	PŘÍLOHA	59

1 Úvod

Rozpad Jugoslávie potvrdil zakončení bipolárního světa a ukončení éry socialismu ve východním bloku. Události, které se staly zhruba před 20 lety, jsou dodnes nevyřešeny a mnoho věcí přetrvává do současnosti. Například dnes aktuální soudní řízení s Ratko Mladićem, který byl dopaden až loni v květnu (2011), po více než šestnácti letech a byl s ním zahájen proces, nebo například uznání samostatnosti Kosova, které vyhlásilo nezávislost na Srbsku v roce 2008 a dnes Kosovo jako samostatný stát uznává necelých 90 států světa.

Historii Jugoslávie můžeme rozdělit do několika období. V průběhu těchto období se měnil název státu, státní uspořádání, se státním uspořádáním také pozice jednotlivých národů uvnitř a později členské republiky uvnitř a tím i rozloha státu, politický vývoj a mnoho dalšího. Samozřejmě nejde oddělit tok jednotlivých událostí uvnitř státu, ale pro tuto práci bude jedno z nejdůležitějších období tzv. období druhé Jugoslávie, tedy přibližně období mezi léty 1945 až 1991 a obzvláště pak éra Socialistické federativní republiky Jugoslávie a události, které následovaly těsně po roce 1991.

Vytváření socialistické Jugoslávie s sebou nese i spleť vztahy se Sovětským vztahem, na které poté navazuje balancování mezi Východem a Západem a obratné vyjednávání ve prospěch Jugoslávie tehdejšího prezidenta Socialistické federativní republiky Jugoslávie – Josipa Broze Tita. Tito dodnes zůstává kontroverzní postavou. Někteří ho uctívali, jiní nenáviděli. Můžeme ovšem říct, že toho pro Jugoslávii udělal mnoho (srovnej s Dizdarević: 2002). Samozřejmě jsou zde kladné i stinné stránky, například si získal respekt, jak v Jugoslávii, tak v zahraničí a dokázal vybojovat místo pro Jugoslávii v mezinárodním společenství, aniž by se podřídila pod moc Sovětského svazu. Nesmíme ovšem zapomínat na to, že to byl komunistický politik, takže praktiky v zemi rozhodně neodpovídaly demokratickým požadavkům a jako další stinnou stránku mohu uvést obrovský dluh, který narůstal díky neustálým půjčkám ze zahraničí. Socialistická federativní republika Jugoslávie se potýkala s mnoha problémy, ale Tito dokázal vzbudit autoritu a respekt, tudíž mnoho problémů v tomto období přešlo do pozadí a znovu se objevily až po jeho smrti a eskalovaly do závažného problému.

Právě národnostní otázka je jedním z problémů, který přetrvával v průběhu celé historie Jugoslávie a tato problematika sahá daleko před počátek vzniku společného státu. Jednotlivé národy mezi sebou měly dlouholeté spory, které často nebyly brány jako prioritní problém k řešení, což v průběhu let vedlo ke gradaci a následnému šíření nacionalismu jednotlivých národů. V době vlády Tita byla uznávána politika stejného přístupu ke všem národům a etnikům uvnitř státu a byly zakázány jakékoliv nacionalistické projevy. Avšak otázkou zůstává, jak tomu bylo v realitě. Právě od toho se bude odvíjet jeden z nejdůležitějších cílů práce.

Práce bude vycházet z empiricko-analytického přístupu. Pro pochopení rozpadu Jugoslávie je v první řadě nutné uvést historické souvislosti, některé události, které předcházely rozpadu, či úvod do problematiky národnostní otázky na území bývalé Jugoslávie. Díky tomuto základu pak bude možné analyzovat jednotlivé příčiny rozpadu Jugoslávie.

V první kapitole se budu zabývat důležitými historickými událostmi a charakteristikou této doby, přibližně od skončení druhé světové války, ale bude zde i stručný úvod k vývoji jugoslávského státu. Tato část práce poslouží jako představení nejdůležitějších historických souvislostí potřebných pro pochopení dalších událostí, které vedly k rozpadu federace. Čtenář se zde seznámí s národnostní otázkou na území Jugoslávie a najde tu také vývoj této problematiky, který sahá před vznik Jugoslávie. Tím také představím jednotlivé národy žijící ve federaci a základní spory.

Druhá kapitola bude tou nejdůležitější z celé práce a bude dále koncipovaná do menších celků. V této části se budu zabývat právě možnými příčinami rozpadu Jugoslávie a zhodnotím tyto příčiny rozpadu v historických souvislostech. Právě zde budu využívat analýzy. Jugoslávie měla mnoho problémů a mnoho událostí vedlo (či v průběhu let by vedlo) k ukončení existence tohoto státního celku. Kvůli limitovanému rozsahu práce se zaměřím pouze na určité problémy či události, které budu hlouběji analyzovat.

Ve třetí kapitole budou analyzovány další události, které se staly během procesu rozpadu. Popisované dění je tedy důsledek či dovršení dlouhodobě přehlížených příčin rozpadu federace. V této kapitole například čtenář najde i postoj

zahraničí na dění v Jugoslávii. V závěru práce shrnu nejdůležitější poznatky z předcházejícího textu a odpovím si na stanovené cíle práce.

Za cíl práce si kladu objasnit a analyzovat příčiny, které vedly k rozpadu Jugoslávie a analyzovat samotný proces rozpadu. Protože práce je limitovaná, zaměřím se na tři hlavní příčiny, na národnostní otázku, ekonomické problémy a politickou krizi.

Jak již bylo výše zmíněno, národnostní otázka byla velikou překážkou pro vytvoření jednotného státu s národním - jugoslávským – cítěním. Hrála zde velikou roli historie jednotlivých národů a jejich dějinných sporů, přes které se mnohokrát nedokázaly přenést. Nehledě na to, že pozice národů uvnitř státu nebyla na stejné úrovni. Ovšem i přes tato fakta, a mnoho dalších, dokázaly národy koexistovat v jednom státě. Kdy ale přišel ten zlom, že tato situace se stala neúnosnou? Jak došlo k takovému nárůstu nacionalismu? Právě těmito otázkami bych se ráda zabývala více dopodrobna, hlavně událostmi v Kosovu. Jedním z dílčích cílů mé práce tedy bude pokusit se zjistit, jak velkou mírou přispěl nacionalismus k rozpadu Jugoslávie, dále se zaměřím na analýzu kroků podniknutých proti eskalaci nacionalismu a jejich zhodnocení.

Druhou konkrétnější oblastí pro mne bude osobnost Josipa Broze Tita. Samozřejmě nejen jeho představení, ale hlubší analýza dopadu jeho vedení na Jugoslávii. V mnoha publikacích (například v publikaci „Tito“ od Jaspera Ridleyho, či v publikaci „Jugoslávie“, kterou sepsal Jože Pirjevec) se můžeme dočíst, že Tito byl pojítkem Jugoslávie, že právě on dokázal udržet Jugoslávii v chodu. Jeho diktátorské vedení dokázalo Jugoslávii udržet pohromadě, ale také mu nahrávalo mnoho událostí, které jeho postavení jen posilovalo. Právě po jeho smrti začala éra, kdy se federace ocitla na počátku zániku. Druhým cílem práce bude označit konkrétní kroky a činy, kterých Tito využíval pro fungování státu a co přesně se změnilo po jeho smrti a tím nahrálo k rozpadu Jugoslávie. To povede ke zhodnocení toho, zda byla osobnost Tita opravdu tak silným pojítkem pro lidi nebo zde bylo i jiné historické dění, které by se událo nezávisle na smrti Tita a vedlo by k zániku federace.

V práci využijí dostatek relevantní literatury psané v českém i anglickém jazyce. V seznamu literatury se tak objeví knihy od autorů ze západních zemí Evropy, ale přímo i od autorů ze zemí bývalé Jugoslávie, které byly do českého jazyka přeloženy. Využijí i původní česky psanou tvorbu.

2 Historický vývoj

2.1 Historické souvislosti

Na balkánském poloostrově se v minulých staletích střetávaly hlavně dvě mocnosti, a to Rakousko-Uhersko a Osmanská říše. Díky těmto mocnostem se na území Balkánu vyskytovaly různé vlivy, které přicházely právě od těchto mocností, ať už to byl jazyk, kultura či náboženství. Nezávislé státní uspořádání, které můžeme označit za předchůdce Jugoslávie, vzniklo 31. října roku 1918 s názvem Stát Slovinců, Chorvatů a Srbů (Tejchman, 1970: 377) a ač mělo velice krátké trvání, bylo prvním krokem ke společné politické integraci a spolupráci. S přáním sjednocení pak vzniklo v prosinci roku 1918 Království Srbů, Chorvatů a Slovinců. Byl to vůbec první okamžik, kdy se některé jihoslovanské státy ocitly ve společném státním uspořádání. Problémem ovšem bylo, že jednotlivé státy nebyly sloučeny na přání naprosté většiny obyvatel států, ale na základě dohody mezi zeměmi bývalého Rakouska–Uherska a srbského vedení. Vznikem Království SHS došlo k vytvoření monarchie s centralistickým systémem, což Srbsku zajistilo moc i hospodářský růst (Starčević, 1970: 383). Království SHS bylo ovládáno dynastií Karadjordjevićů a tím přiznáno prvenství Srbům uvnitř státu. Po vzniku Království SHS se v zemi rozšířily problémy sociálního, národnostního, hospodářského i politického charakteru. Národnostní a sociální otázky při vzniku nebyly brány v potaz, a proto zde panovala veliká nerovnost. Hospodářské těžkosti byly způsobeny pomalou a složitou obnovou po první světové válce. Byl nedostatek surovin, komunikace a doprava mezi jednotlivými zeměmi byla složitá, díky zdevastované infrastruktuře a v zemi navíc panoval měnový chaos, jelikož v oběhu bylo hned několik měn (Starčević, 1970: 386). Politické nesrovnalosti panovaly díky rozdílným názorům ohledně charakteru politického uspořádání, ale také kvůli nestabilním vládám.

V roce 1929 král Alexandr provedl státní převrat. Rozpustil zvolený parlament, zrušil dosud platící vidovdanskou ústavu a prohlásil se za nadřazeného činitele v zemi, který není nikomu odpovědný a nastolil tím soukromou diktaturu. Nově byl zvolený premiér a ministři, kteří byli odpovědní králi. Režim se opíral hlavně o vojenskou moc. Byla nastolena cenzura, do orgánů místní samosprávy byli dosazeni vojenští důstojníci, docházelo k čím dál častější emigraci (Tejchman,

2001: 417). Království SHS bylo dekretem z 3. října 1929 přejmenováno na Království Jugoslávie (Tejchman, 2001: 419). Král Alexandr zakázal veškeré politické strany, které byly založené na etnickém, regionálním či náboženském prvku a zveřejnil postih pro sympatizanty s komunismem. V roce 1931 byl obnoven parlament, jenž byl ale odpovědný králi, který měl právo veta. V roce 1934 byl na krále Alexandra spáchán atentát, který nepřežil (Tejchman, 2001: 426). Na trůn tedy usedl Alexandrův syn Petr II., který byl v té době ještě nezletilý, proto pravomoci přešly na regentskou radu ¹.

2.2 Druhá světová válka

S vypuknutím druhé světové války proklamovalo bělehradské vedení neutralitu. Jugoslávie se snažila udržovat vztahy i se Spojenci i se zeměmi Osy. Jugoslávie však nemohla dlouho oponovat nárokům a nátlaku od Německa. Vnitropolitická scéna byla nejednotná a navíc jugoslávská armáda byla po materiální stránce nepřípravená. Po uskutečněných jednáních se bělehradské vedení rozhodlo ke spolupráci se zeměmi Osy, což vyvolalo silnou protestní vlnu mezi jugoslávskými obyvateli a k moci byl předčasně dosazen Petr II. V roce 1941 se stupňovala německá agrese v návaznosti na vnitropolitické události v Jugoslávie a došlo k útoku na Jugoslávii bez vyhlášení války. Jugoslávie na válku nebyla připravena, a proto je těžce zasáhla, bylo tedy v jejich zájmu co nejrychleji jednat o příměří, kterého bylo s Německem dosaženo 17. dubna 1941, tedy po 11 dnech války (Tejchman, 2001: 443).

V roce 1941 bylo území tehdejší Jugoslávie rozděleno mezi mocnosti dle jejich zájmů. Následně se osud členských republik vyvíjel odlišně. Slovinsko bylo rozděleno mezi Německo, Itálii a Maďarsko. Chorvatsko získalo alespoň formální statut samostatnosti – ovšem kontrolu zde převzali ustašovci, kteří spolupracovali s fašistickými zeměmi. Vznikl tak Nezávislý stát Chorvatsko (ten byl ale loutkovým státem Německa), který byl po nějaké době dále rozdělen a část území postoupilo Itálii (Pirjevec, 2000: 127—128). Nezávislý stát Chorvatsko zahrnoval i území Bosny a Hercegoviny. Po převzetí moci zahájili ustašovci svou národnostní politiku proti Židům, Cikánům, Černohorcům a hlavně Srbům. Mnoho bosenských Chorvatů

¹ Členy regentské rady byli Petr Karadjordjević, Radenko Stanković, Ivan Petrović.

souhlasilo a spolupracovalo s praktikami ustašovců, ke genocidě se připojovalo i muslimské obyvatelstvo z Bosny a Hercegoviny. Pokud nedošlo ke genocidě samotné, velké množství bosenských Srbů bylo vyhnáno (Bideleux – Jeffries, 2006: 339). Tyto okolnosti rozhodně nebyly Srby zapomenuty, naopak, k jejich znovu připomenutí došlo v 90. letech. Když na konci 40. let podávala jugoslávská vláda informace o mrtvých z doby války, bylo uvedeno, že pouze 600 000 Srbů, Černohorců a Židů zemřelo v ustašovském koncentračním táboře Jasenovac (Bideleux – Jeffries, 2006: 190). Černá Hora byla ve správě Itálie. Srbsko bylo zbaveno jeho okrajových částí a zbylé území přešlo pod nadvládu Německa.

V jižním Srbsku vznikaly oddíly četníků, které se nechtěly podvolit německé okupaci. Vedení četníků se ujal Draža Mihailović (Pirjevec, 2000: 130). Na přelomu 30. a 40. let se také začala aktivizovat Komunistická strana Jugoslávie. Na zasedání sekretariátu Kominterny² bylo rozhodnuto, že Tito (tehdy ještě užíval stranické jméno Walter) bude převelen z Ruska do Jugoslávie (Ridley, 1995: 122).

V polovině června roku 1941 byly v Bělehradě zřízeny partyzánské osvobozovací oddíly. Jak se uvádí v knize Joži Pirjevce, již zde byly první nesváry mezi Titem a Stalinem, kdy Tito promítal do vedení těchto oddílů své revoluční myšlenky, ale Stalin ho varoval, že partyzánské oddíly jsou zřízeny výlučně za účelem boje proti fašismu (Pirjevec, 2000: 133). Mezi oddíly četníků a partyzánů zpočátku nebyla žádná nenávist či rivalita, dokonce spolu nedlouho spolupracovaly. Jejich spolupráce ale byla neefektivní.

Četníci byli oproti partyzánům málo organizovaní a útoční a jejich spolupráce nastala hlavně z toho důvodu, že četníci nechtěli, aby veškeré zásluhy byly připsány partyzánům. Po několika měsících tato křehká spolupráce, nebo možná spíše koexistence, skončila, a to hned z několika důvodů. Mezi četníky a partyzány byly v první řadě ideologické a politické překážky, kdy Mihailovićovi vadila úzká spolupráce Tita se Sovětským svazem. Svou roli zde sehrály i následující faktory. Za prvé, nešel přehlédnout britský zájem o jugoslávský odboj a jejich možnou pomoc v odboji a za druhé, německé varování, že za každého

² Kominternu, nebo-li Komunistická internacionála, či Třetí internacionála, byla mezinárodní organizací, jež sdružovala komunistické strany ve světě. Měla sloužit k šíření komunismu a jeho vítězství. Členové se v mnoha věcech museli podříditi linii moskevského vedení.

mrtvého Němce bude zabito sto Srbů. Následující německé akce potvrdily, že to není jen varování (Pirjevec, 2000: 137). Počátkem roku 1942 se Mihailovičova skupina domluvila na spolupráci s Itálií, díky svým společným nepřátelům v podobě partyzánů a ustašovců. Právě ideologie komunismu bylo to, co partyzány poškozovalo. Strach z šíření komunismu dovedl ke spolupráci i Chorvaty se Srby v emigraci a úspěchy, kterých partyzáni v odboji dosáhli, byly přičítány Mihailovičovým četníkům. Tím si Mihailović získal podporu nejen od exilové jugoslávské vlády, ale i od Britů.

Na konci roku 1942 Tito svolal Antifašistickou radu národního osvobození Jugoslávie (AVNOJ). Chtěl okolo sebe sdružit i představitele předválečného života, tudíž i nekomunistické představitele. AVNOJ se prohlásil za politický orgán všech národů Jugoslávie, ale i přes to měli rozhodující slovo komunisté (Pirjevec, 2000: 146). Krátce po založení se k AVNOJ přidalo mnoho mladých lidí, když viděli, jak partyzáni postupují a vítězí nad nepřáteli. V roce 1942 partyzáni ovládali rozsáhlá území nejen v Srbsku, ale i v západní Bosně, Chorvatsku i Slovinsku. Boj za osvobození Jugoslávie měl mezi občany široký ohlas. Události³ na přelomu dubna a května roku 1943 vzbudily u Britů takový ohlas, že Churchill poskytl pomoc i partyzánům⁴.

S blížícím se koncem války se zahájily také debaty o novém státu, který vznikne po válce. Na druhém zasedání AVNOJ-e bylo rozhodnuto, že AVNOJ bude jmenovat novou vládu a současná vláda v emigraci pozbude svých pravomocí. Rozhodli, že se sdruží jihoslovanské národy do federace (Pirjevec, 2000: 159). Ve společné federaci se tedy ocitly národnosti, mezi kterými se během války udály nejen křivdy, nepraví, ale docházelo i k vyvražďování konkrétních národů. Odezva od Britů nebyla odmítavá, ale na druhou stranu se nechtěli stavět zády k Petru II.⁵ Britové si chtěli ponechat svůj vliv v Jugoslávii, proto se rozhodli najít nového

³ Partyzánské jednotky a celý vedoucí štáb byly obklíčené těmi německými a jedinou záchranou se pro partyzány stalo britské vojsko. Hlášení od kapitána Deakina poté zásadně ovlivnilo názor na partyzány.

⁴ Až na konci roku 1943, se po stále častějších ohlasech v britské vládě, rozhodlo, že pomoc, která proudila od Britů k Mihailovičovi bude zastavena. Nejen, že nedokázal rozeznat, kdo je jeho nepřítel (prohlašoval, že nepřítelem jsou komunisti, až je všechny zabije, potom teprve přijdou na řadu Němci), byl také obviněn z kolaborace a následně mu byla přičtena neschopnost sdružit okolo sebe jugoslávské národy, tak jak se to vedlo Titovi.

⁵ Petr II. Karadjordjević byl králem Jugoslávského království a během druhé světové války byl v exilu.

předsedu jugoslávské vlády, který by vyhovoval jak Titovi, tak Petru II. Výběr nakonec padl na Chorvata Šubašiče (Pirjevec, 2000: 163). S tímto návrhem ovšem Tito nesouhlasil. Když, čím dál častěji, ostatní mocnosti vyjednávaly o osudu Jugoslávie, přistoupil Tito na dohodu se Šubašičem o vytvoření společné vlády. Narazili ovšem na problém, jakou funkci bude mít Petr II., to nakonec vyřešili tím, že on bude zbaven pravomocí, které budou převedeny na regentskou radu, která dočasně bude vykonávat královské povinnosti, než se pevně stanoví charakter nové Jugoslávie a hlavně regentská rada ustanoví funkční vládu. Až po dvou měsících Petr II. na návrh kývnul (Pirjevec, 2000: 169). Na Jaltské konferenci bylo ustanoveno, že dohoda mezi Titem a Šubašičem je platná a než bude vytvořen nový parlament, bude zasedat dočasný, kde budou členové předválečného parlamentu i členové AVNOJ (Pirjevec, 2000: 170).

2.3 Poválečný vývoj

Po skončení 2. světové války byla tedy obnovena činnost jednokomorového parlamentu, kde AVNOJ zabrala 386 míst z celkových 504 (Cabada, 2008: 224). Dočasný lidový parlament během krátké doby schválil mnoho nových zákonů, mimo jiné i zákon o politických stranách. Tímto zákonem byla dána svoboda, vytvoření a fungování politických stran, až na fašistické politické strany, ovšem pro legálnost musely být zaregistrovány. Komunistická strana Jugoslávie zaregistrována nebyla. Byla vytvořena Lidová fronta, která zahrnovala antifašistická hnutí a některé předválečné politické strany. Předsedou Lidové fronty byl zvolen Tito. Proti mechanickému schvalování připravených zákonů, které se daly mnohdy vykládat velice obecně, vystoupil Milan Grol⁶, který poté oznámil, že se jeho strana nezúčastní připravovaných voleb.

Dne 11. listopadu 1945 se konaly volby, kdy občané mohli volit mezi dvěma urnami – Lidová fronta či „černá“ urna⁷. S naprostou většinou vyhrála Lidová fronta a hned 29. listopadu 1945 byla ustanovena Federativní lidová republika Jugoslávie (Pirjevec, 2000: 181—183) složená ze svazových republik Slovinska, Chorvatska, Srbska, Černé Hory, Bosny a Hercegoviny, Makedonie a dvou

⁶ Milan Grol byl od roku 1940 předseda Demokratické strany a člen dočasného parlamentu.

⁷ Občané volili pomocí gumové kuličky, která nahrazovala systém hlasovacího lístku, kvůli nízké gramotnosti. „Černá“ urna vyjadřovala jednoduše nepodpoření Lidové fronty.

autonomních oblastí na území Srbska, Vojvodiny a Kosova. Poslední den v lednu roku 1946 byla schválena nová ústava, která vycházela ze Stalinovy ústavy z roku 1936. I když ústava přidělovala jednotlivé funkce státním institucím, tak hned od počátku měla většinu moci vláda s Titem v čele (Pirjevec, 2000: 185—186). I přes to, že se nově přijatá ústava tvářila jako demokratická, o socialismu, či komunismu, zde nepadlo ani slovo, nebylo pochyb o tom, že nově vzniklý stát spadl pod vliv komunismu, jak se mohli lidé přesvědčit v následujících letech. Příkladem může být kritika Západu a věčný boj proti „britskému imperialismu“, postupné omezování stranického pluralismu ve státě, cenzura v tiskovinách, omezení v cestování do zahraničí, nebo také rozhodnutí o podpoře levicových hnutí v Evropě, konkrétně pak podpora ELAS (Řecká národně osvobozenecá armáda), které Tito zprvu poskytl možnost vstoupit na jugoslávské území v případě nouze, později poskytl zbraně, vojenské experty a využití zdravotní péče pro raněné (Ridley, 1995: 232). Nově přijatá ústava vytvářela centralizovaný systém moci uvnitř státu, kdy bylo garantováno, že každý nadřízený orgán má právo zrušit rozhodnutí orgánu podřízeného, což v realitě představovalo úzkou skupinu, která stála na vrchu moci a měla právo nejvyššího rozhodnutí. Do této skupiny patřili – Tito, Kardejl, Ranković a Djilas (Cabada, 2008: 224).

Díky ústavě z roku 1946 se v systému změnila i další věci. V rámci federace bylo vytvořeno Lidové shromáždění, které představovalo zákonodárnou moc. Lidové shromáždění tvořily dvě komory – Svazová rada a Rada národů. Obě komory byly voleny na čtyři roky. Hlavou státu bylo prezídium Lidového shromáždění, které bylo voleno na zasedání obou komor (Cabada, 2008: 225). V rámci systému rozložení moci existovala také federální vláda. Jednotlivé republiky i autonomní oblasti uvnitř Jugoslávie získaly více autonomie, byly vytvořeny republikové vlády a dokonce i republikové ústavy, které ovšem musely v první řadě právně odpovídat ústavě federální, čímž byly velice limitované. Republikové vlády získaly více pravomocí v rozhodování, došlo k rozšíření jejich kompetencí, jelikož federální vláda si ponechala pravomoc o rozhodování, zejména v oblasti financí, ekonomického plánování, obrany nebo například zahraniční politiky (Cabada, 2008: 224).

Socialismus byl na území Jugoslávie rozšířen už před první světovou válkou, díky Komunistické straně Ruska, která zde měla lokální působnost. Samotná Komunistická strana Jugoslávie (KSJ) vznikla až v roce 1920 jako radikální frakce sociální demokracie v Jugoslávii a také ihned vstoupila do Kominterny (Ridley, 1995: 61). V této době již Tito s KSJ spolupracoval.

V průběhu období druhé Jugoslávie byl socialismus dlouho dobu jedním z faktorů, který udržoval stát v chodu. Po druhé světové válce začalo se stranou sympatizovat či spolupracovat mnoho lidí. Během osvobozenického boje si Tito a jeho partyzánské jednotky získal značnou podporu a oblíbenost ze strany obyvatelstva, kterou zúročil i v pozdějších letech, například právě při budování Jugoslávie jako socialistického státu.

Ač byla Jugoslávie komunistickým státem, měla na rozdíl od ostatních evropských komunistických států jedno specifikum – nebyla podřízena SSSR. Jugoslávie zcela samostatně rozhodovala o své vnitřní i zahraniční politice a spolupráce se SSSR byla pouze výsledkem rozhodnutí, ne povinností, či vynucením. Tuto skutečnost můžeme pozorovat na ochlazování a obnovování kontaktů mezi SSSR a Jugoslávií. Ačkoli se objevovaly problémy mezi Moskvou a Bělehradem delší dobu (ať už to byla otázka zařazení Jugoslávie pod vliv SSSR jako ostatní komunistické státy v Evropě, výčitky od SSSR na účet Jugoslávie o tom, jak „špatnými komunisty“ jsou, či otázka napadení a podmanění si Albánie ze strany Jugoslávie, kdy Tito čekal podporu Stalina, které se ovšem nedočkal), k vyhocení situace došlo v roce 1948, kdy bylo rozhodnuto, že KSJ bude vyloučena ze společenství komunistických stran Evropy (Pirjevec, 2000: 206—212). Tímto krokem bylo potvrzeno ochlazení vztahů mezi státy a na téměř pět nadcházejících let, byly ukončeny diplomatické styky. Tento fakt samozřejmě neunikl mezinárodnímu společenství a západní státy dostávaly jistou výhodu, pro „natočení“ Jugoslávie směrem k západu a možnosti dojít k určité spolupráci, která by mohla ovlivnit další politický vývoj v Jugoslávii. K tomu došlo, když Tito začal více spolupracovat se západními státy, ač se svou kritikou kapitalismu nepřestával, ale ekonomická situace Jugoslávie se začínala horšit, tudíž Tito uvítal pomoc západu.

Pro umírnění vztahů mezi Moskvou a Bělehradem byla důležitá až situace po smrti Stalina. Na jaře roku 1953 se poprvé od roztržky sešli velvyslanci a započali novou éru společných vztahů. Až v květnu roku 1955 došlo k setkání Tita s Chruščovem, které proběhlo v Bělehradě, ale stále přetrvávala nedůvěra mezi vůdci. Už to, že Chruščov dosedl s letadlem o půl hodiny dříve, než bylo oficiálně oznámeno a dokonce přiletěl dříve, než všichni ostatní sovětské představitelé. Následný projev také nebyl podle původních plánů, ač zmínil lítost nad zmrazením sovětsko-jugoslávských vztahů, pokusil se veškerou vinu svalit na jugoslávského představitele - Djilase, jak se o to již pokusil v dřívější korespondenci s Titem (Pirjevec, 2000: 251—255). Nicméně již na přelomu roků 1956 a 1957 se jugoslávské vztahy se sovětskými opět začaly zhoršovat. Tendence zhoršení a naopak zintenzivnění spolupráce mezi SSSR a Jugoslávií přetrvávala i v následujících letech. V polovině padesátých let se Tito začal více zajímat o země třetího světa a jejich neangažovanost v bipolárním konfliktu. Od roku 1961 bylo vytvořeno Hnutí nezúčastněných států, kde Jugoslávie představovala jeden z nejdominantnějších států (Kotyk, 1999: 12).

Po první roztržce se Sovětským svazem, se změnil i přístup jugoslávského náhledu na socialismus. Již po dvou letech od přijetí ústavy (1946) došlo k ústavním změnám, které byly výsledkem odcizení Jugoslávie od sovětských socialistických metod. Tím se v Jugoslávii opustilo od prosazování striktně centralistického systému moci a přešlo se k budování socialistické demokracie. Jak například uvádí Ladislav Cabada, v rámci probíhajících změn v Jugoslávii došlo k zavádění dělnických samospráv do podniků, později také dělnických rad, které vytvářely hospodářský plán, nebo pravidla vnitřního fungování podniku. Federální parlament byl přejmenován na Svazové lidové shromáždění, z Rady národů vznikla Svazová rada a druhou komorou byla Rada výrobců, došlo také k volebním změnám do komor. Mimo jiné, byla zrušena funkce předsednictva federace, kterou nahradila funkce prezidenta a nahrazena byla i federální vláda. Tu nahradila Svazová výkonná rada. Byl zaveden prvek referenda, který měl umocnit pocit demokracie ve federaci a došlo k rozvinutí v mnoha oblastech, například v kulturní či sociální, ale i ekonomické uvnitř podniků (Cabada, 2008: 225—226).

V roce 1963 byla přijata nová ústava. Nově přijatá ústava změnila název federace na Socialistickou federativní republiku Jugoslávie (SFRJ). Ke změně došlo i na úrovni federálního parlamentu, který od této doby představovalo pět komor – Hospodářský sbor, Sbor kulturně-osvětový, Sbor sociálně zdravotnický, Sbor společenské-politický a Svazová komora. Do Svazové komory byla včleněna i bývalá rada národů, která se stala šestou komorou, až díky ústavnímu dodatku z roku 1968 (Cabada, 2008: 227). Nová ústava ponechávala funkci prezidenta, který zastupoval Jugoslávii v zahraničí, byl vrchním velitelem ozbrojených sil, podepisoval dohody a další. Ovšem s novou ústavou se oddělila funkce prezidenta od funkce předsedy Svazové výkonné rady (Cabada, 2008: 227).

Přijetí další, nové ústavy proběhlo v roce 1974. Některé změny přijaté s novou ústavou začaly platit až počátkem 80. let, jelikož Tito si ponechal výhradní právo jako prezident Jugoslávie (i to je zachyceno v ústavě), a proto některé změny přijaté novou ústavou začaly víceméně platit až po jeho smrti. Přijetí nové ústavy byl do jisté míry důsledek zvyšujícího se napětí a deprivace z nespravedlivého postavení některých národů uvnitř federace. Proto nová ústava zaručovala přihlášení se k národu a užívání svého mateřského jazyka, kromě jugoslávského občanství bylo možné se přihlásit k občanství jednotlivých republik (Cabada, 2008: 228). V ústavě bylo také zakotveno, že republiky mohou federaci opustit, to ale byla spíše formální fráze, která se v realitě neuplatňovala úplně nejsnáze (o tom bude pojednávat až následující text). V rámci změn v politickém systému došlo například k nahrazení funkce prezidenta za funkci předsednictva federace. Předsednictvo federace mělo zastoupení z každé svazové republiky i z autonomních oblastí, mělo tedy 9 členů (členské republiky, autonomní oblasti a předseda). Z devíti členů byl volen jeden, který zastával roční funkci předsedy, což nahradilo funkci prezidenta. Právě tento bod měl vzejít v platnost až se smrtí Tita. Svazová výkonná rada byla hodně limitovaná a spíše prováděla rozhodnutí federálního parlamentu. Federální parlament se skládal ze dvou komor – Svazové komory a Sboru republik. Parlament byl centrem zákonodárné moci a rozhodoval téměř o všem (o vnitřní i zahraniční politice, vyhlášení voleb, zákonech, jmenování soudců i o změnách hranic), byla ale nutná shoda obou komor, vyjma rozhodnutí o změnách ve federální ústavě,

k tomu stačil souhlas Svazové komory a následné podpoření od republik a autonomních oblastí (Cabada, 2008: 230).

2.4 Národnostní nesourodost – historické souvislosti

Jak již bylo výše zmíněno, území Federativní lidové republiky Jugoslávie bylo tvořeno hned několika členskými republikami, a to Slovinskem, Chorvatskem, Srbskem, Černou Horou, Bosnou a Hercegovinou a Makedonií. To by bylo v pořádku, kdyby jednotlivé územní celky byly víceméně národnostně homogenní a pro vznik federace by byli všichni občané výše zmíněných zemí. To ovšem neplatilo pro Jugoslávii. Jednotlivé národy zde byly promíchané takovým způsobem, že vytýčit hranice, tak aby odpovídaly národnostní stejnosti, bylo častokrát nemožné. Nejenže zde byla národnostní různorodost, ale musíme také brát v úvahu náboženský prvek. Každý stát na Balkánském poloostrově měl jiný historický vývoj, a proto ani náboženství zde nebylo jednotné. Náboženské rozdíly také nahrávaly k etnickým válkám a nemalou měrou přispívaly k nenávisti mezi národy v období rozpadu Jugoslávie a bylo jedno, jestli už šlo o bosenský islám, srbské pravoslaví anebo katolictví v Chorvatsku.

Tato situace byla z veliké části zapříčiněna historií. Jedním z faktorů v historii, který způsobil nesourodost národů, byly emigrační procesy. Významné demografické změny probíhaly během expanze Osmanské říše. Mnoho srbského obyvatelstva odešlo z centra Srbského státu, kvůli vzrůstajícím obavám z Osmanské říše a našlo útočiště ve Vojvodině (tenkrát ještě patřící Rakousku-Uhersku). Následně Osmanská říše kolonizovala území Kosova (právě to bylo centrem Srbského státu) islámským obyvatelstvem, převažovali hlavně Albánci.

Další významné změny v etnické struktuře společnosti způsobily Balkánské války a následně první světová válka. K území srbského státu se připojila Vojvodina, Sandžak a Kosovo. Tím došlo k prolínání etnik. Díky těmto událostem v Srbsku žila až jedna třetina nesrbských obyvatel (Pelikán, 1997: 7). Jen ve Vojvodině žili Němci, Rusíni, Rumuni, Slováci, Chorvati a nejpočetnější Maďaři a Srbové. A v době, kdy Kosovo bylo připojeno k Srbsku zde převažovali Albánci.

Struktura obyvatelstva Bosny a Hercegoviny (BaH) byla ještě více unikátní než v ostatních státech. O BaH se říká, že představuje „malou Jugoslávii“. Problémy

mezi národy, etniky a náboženstvím, které se objevovaly v rámci Jugoslávie, se projevovaly i v rámci BaH. Historický vývoj zapříčinil, že území BaH bylo národnostně natolik různorodé, že bylo obtížné najít rozlehlejší území, které by bylo národnostně homogenní. BaH byla od 15. století do roku 1878 pod nadvládou Osmanské říše (Bideleux – Jeffries, 2006: 335). V této době také docházelo k islamizaci žijícího obyvatelstva. Žilo zde mnoho muslimského obyvatelstva a v následujících letech se častokrát stávalo, že (hlavně) křesťanské obyvatelstvo konvertovalo k islámu. To byl důsledek toho, že muslimové měli oproti ne-muslimům výhody. V roce 1878 spadla BaH pod nadvládu Rakouska–Uherska a nastala éra, kdy křesťané získali lepší postavení ve společnosti než muslimové. Ti se uchýlili k emigraci do jiných částí, kde byla stále nadvláda Turků a pro ně tudíž výhodnější žití (Bideleux – Jeffries, 2006: 337). V roce 1910 byla struktura obyvatelstva po náboženské stránce následující - 43,5 % ortodoxní, 32,3 % muslimové, 22,8 % katolíci a další náboženská vyznání (Bideleux – Jeffries, 2006: 337). V nadcházejících letech se procenta dále měnila, například díky vysoké porodnosti a malé migraci rostl počet muslimské komunity. Nehledě na to, že během druhé světové války zde probíhalo vyvražďování, zejména Srbů (viz výše), což také ovlivnilo strukturu obyvatelstva, ale hlavně vztahy mezi nimi.

Na přelomu 19. a 20. století se začaly objevovat představy o společné integraci mezi zeměmi Balkánského poloostrova. Tato tzv. jihoslovanská idea byla zapříčiněna podobností jazyků, zajisté teritoriální blízkostí a hlavně přáním o svobodě svého národa a země (Hladký, 1993: 8). Jak se ale ukázalo, představa o tom, jak bude integrace probíhat, byla rozdílná. Pokud šlo o spolupráci na úrovni kultury, státy se dokázaly shodnout rychleji, než v případě integrace politické.⁸ Na politické úrovni integrace se objevovaly překážky v podobě podmínek států a postavení států uvnitř možné federace, zvláště mezi Srbskem a Chorvatskem. Srbsko a Chorvatsko jsou odvěcí rivalové a myšlenka vytvoření společné federace pro ně nebyla nemyslitelná, ale taková federace by nikdy nebyla založena na rovnoprávnosti obou zemí. Jak Srbové, tak i Chorvati mysleli na rozšíření svého

⁸ Došlo třeba k vytvoření společného spisovného jazyka v roce 1850, kterým se stala srbochorvatština, ale i přes to se zachovalo dvojí písmo – na západě se psalo latinkou a na východě cyrilicí.

území a na hegemonní postavení (Hladký, 1993: 21). Až s příchodem nové mladé generace došlo ke spojení Chorvatska i Srbska do jednoho království. V roce 1917 došlo ke spojení Chorvatů, Slovinců a Srbů do jednoho státního celku a toto spojení bylo prvním krokem k vytvoření Jugoslávie. Všechny tři státy měly slovanské kořeny a Srbové a Chorvati užívali stejný jazyk, přesto však zde vzniklo jedno velké nedorozumění hned v počátcích. Každý ze států vstupoval do společného státu z jiného důvodu. Zatímco Chorvaté a Slovinci se chtěli dostat ze sféry vlivu Rakouska-Uherska, Srbové více mysleli na rozšíření vlastního vlivu a na rozšíření vlastního teritoria (Ternon, 1997: 318).

S vytvořením Jugoslávie se sjednotilo do jednoho státního celku hned několik různých národností a etnik. Ať už to byli Černohorci, Chorvati, Makedonci, Slovinci, Srbové a Muslimové, či Albánci, Bulhaři, Češi, Maďaři, nebo Vlaši⁹ a Cikáni či Židé (Šatava, 1994: 138).

⁹ Pod označením „Vlaši“ rozumíme Aromuny a díky směšování v úřednických údajích můžeme mezi ně zařadit i populaci, která žila v severovýchodním Srbsku a hovořila rumunským dialektem.

3 Příčiny rozpadu Jugoslávie

Pokud se budeme zabývat příčinami rozpadu Jugoslávie, zjistíme, že se jich dá najít mnoho. Některé byly velice závažné, kdežto jiné byly druhořadé. Avšak důvody, které vedly k rozpadu federace, šly navzájem ruku v ruce a jeden důvod podmiňoval další. V následující kapitole jsou vybrány tři z mnoha důvodů, které napomohly destabilizovat Jugoslávii a dopomohly k jejímu rozpadu.

V první řadě to budou etnické problémy a napětí, které se v průběhu let stupňovaly. V této části bude největší důraz kladen na Kosovo, protože právě zde vznikl prvotní odpor proti nerovnému postavení národů a na základě toho se dále šířil a přecházel v nacionalismus. Druhou oblastí v rámci příčin bude hospodářská krize, která vygradovala v 80. letech do existencionálních problémů pro Jugoslávii. Poslední oblastí pro mne bude smrt maršála Tita a následná politická krize a nejednotnost v rámci vedení, které se koneckonců odráželo jak v řešení národnostních otázek, tak v reakci na hospodářské problémy.

S vytvořením nového státu, tedy Jugoslávie, přinášela každá z členské země rozdílné základy, ať už se jedná o kulturu, jazyk, náboženství, ekonomickou stránku či politické smyšlení. Pokud se zaměříme na příčiny rozpadu Jugoslávie, je nutné si uvědomit, že mnoho kořenů těchto příčin pochází z minulosti, která sahá ještě před Jugoslávii. Národnostní soužití v Jugoslávii nebylo problémem pouze na přelomu 80. a 90. let. Vztahy, které mezi národnostmi panovaly, měly hluboký základ, který byl pouze dlouho potlačovaný.

Nepochybně další z důležitých věcí je uvědomění si, že Jugoslávie byla členem mezinárodního společenství, tudíž události, které se děly ve světě měly dopad i na Jugoslávii a naopak. Například ekonomická krize uvnitř Jugoslávie nepochybně mohla skončit hůře a rychleji bez půjček ze zahraničí, nebo politický směr, který byl nastolen v Jugoslávii po roztržce se SSSR, mohl být také jiný, nebýt rozporů.

3.1 Osobnost Tita a politická krize

Po skončení druhé světové války Tito získal prioritní postavení v nově vzniklé Federativní lidové republice Jugoslávie. Tito získal plnou kontrolu nad federací z pohledu vedoucích funkcí a svou moc podepřel dvěma represivními institucemi. V

březnu roku 1946 byla zřízena tajná policie (UDBA). Na vzniku této instituce se podílel Titův blízký spolupracovník Ranković (Benson, 2001: 86). Další podpůrnou institucí, která pomáhala Titovi zajišťovat pořádek ve federaci, byla armáda (Meier, 2005: 2). Nejvíce aktivní byla UDBA v letech hned po svém založení, kdy měla za úkol vypořádat se se zrádci, fašisty a kolaboranty, a následně po první roztržce se Sovětským svazem v roce 1948. Díky tajné policii byl v červnu roku 1946 dopaden Dragoljub Mihailović, vůdce srbských četníků. Následně byl souzen před vojenským soudem. Tento proces vyvolal v zahraničí ohlasy ohledně pravé příčiny soudního zřízení. Zda jde opravdu o to, aby byla potrestána vina, které se Mihailović svým jednáním dopustil, nebo zda jde pouze o čin, který má upevnit vliv a moc komunistů v zemi (Pirjevec, 2000: 188). Po rozchodu se Sovětským svazem probíhala uvnitř strany čistka, kdy straníci, kteří sympatizovali se Stalinem, či na ně padlo podezření ze spolupráce s Moskvou, byli odstraněni ze strany. Tito tvrdě zasahoval proti jakémukoliv tvoření frakcí uvnitř strany. Během tohoto procesu bylo na 60 000 členů vyhnáno, až 13 000 členů uvězněno a více jak 200 000 členů bylo převedeno či odstraněno z jejich původních pozic (Benson, 2001: 95). Mnoho obětí čistek bylo posláno do tábora na chorvatský ostrov Goli otok.

Jisté ohrožení loajálnosti vůči Titovi mohly představovat i jednotlivé Komunistické strany uvnitř federace (KS Slovinska, KS Srbska, KS Chorvatska, atd.). Zpočátku si Tito mohl být jistý, že zde má straníky, kteří za ním pevně stojí, až s postupem let se do strany dostávali mladí lidé, kteří měli reformní tendence. Tito si během svého života udržoval v zemi svou výsadní roli a nenechal se ohrozit zbavením ze své funkce, ale posilováním pravomocí na úrovni republik i autonomních oblastí, dával větší možnost prosazení se straníkům v rámci regionálních Svazů komunistů, tím se snížil jeho dohled nad celým Svazem komunistů, což se hlavně projevilo v posttitovském období, nejvíce tedy v 80. letech.

Tito si získal svým vystupováním a jednáním tolik respektu, že jeho osobnost byla bez pochyby jednou z největších osobností jugoslávských dějin. To ale neznamená, že tento respekt byl pouze kladného charakteru. Právě naopak. Někteří Tita opravdu obdivovali a souhlasili s jeho stylem politiky, druzí Tita zas tolik

v oblibě neměli, ale díky strachu a možným sankcím se podvolili jeho politice. Je ale pravda, že během 50. a 60. let v Jugoslávii panovaly podmínky rozvoje a zvyšování životního stylu, kterých do té doby nebylo. Vytvořením politiky rovných práv a uznání národností, které do té doby neměly vlastní národní identitu, Titův režim dočasně zabránil národnostním bojům. Národní uvědomování ovšem v pozdějších letech povzbuzovalo vytváření nacionalismu a v kombinaci s dalšími rozvíjejícími se problémy systém přišel do krize. Se smrtí Tita a tedy ztrátou jeho osobnosti a autority, jako by se vytratilo ze společnosti „jugoslávské vědomí“ (Meier, 2005: 2).

Už na konci 70. let se na vedení Jugoslávie neblaze projevilo Titovo stáří. Čím dál tím více do politiky zasahovala Titova manželka Jovanka, která se netajila svými snahami o přebrání Titova postavení po jeho smrti. Nejen ona ale aspirovala na tento post a díky politikům, kteří byli v bezprostřední blízkosti Tita, byla tato její snaha samotným Titem zaražena a následně byla Jovanka izolována v ústraní (Pelikán, 2001: 551). Na konci roku 1979 se Titův zdravotní stav zhoršil a v Jugoslávii začaly obavy ohledně toho, co s sebou přinese budoucnost. Tito zemřel 4. května roku 1980. Dlouhé čtyři měsíce se střídaly naděje na uzdravení s fázemi beznaděje a plánování budoucnosti bez Tita. Po smrti Tita se čím dál tím více narušovala jednota komunistické elity. Díky problémům, do kterých se Jugoslávie dostávala, začala být politická špička nejednotná v tom, jak by se problémy měly řešit, zda zůstat u striktního komunismu, či změnit nynější politiku. S očekávanou smrtí Tita se v Jugoslávii rozhořel boj o jeho nástupnictví. Jenomže Tito se díky obsahu Ústavy z roku 1974 postaral o to, aby nikdo z jeho nástupců nemohl získat prvenství uvnitř federace. Ve vlně nastupujících předních politiků nebyl žádný, který by měl autoritu podobnou Titově a nebyl zde žádný, který by dokázal předložit plán, který by aktivně řešil narůstající problémy ve federaci. Nově vzniklé předsednictvo SFRJ (představovalo kolektivní hlavu státu) se ukázalo jako neefektivní. Všechny procesy rozhodování byly strašně zdlouhavé, fungoval zde princip konsenzu mezi jednotlivými státy a většina politického života se přesunula na úroveň republik a autonomních oblastí (Meier, 2005: 3). Na počátku 80. let komunistický režim stále držel moc pevně ve svých rukou a vypořádal se s jakoukoli opoziční aktivitou.

Ve druhé polovině 80. let na Jugoslávii dopadal vliv z mezinárodního prostředí, i z domácí scény. Po nástupu Gorbačova k moci začala v SSSR nová éra politiky a sovětská snaha o liberalizaci a modernizaci předstihla antistalinistický systém v Jugoslávii, který byl vytvořen po roztržce Jugoslávie a SSSR v roce 1948, na němž jugoslávští komunisté stavěli svou tradici. Druhý dopad z mezinárodního prostředí přišel s blížícím se koncem bipolárního rozložení světa a fakt, že Jugoslávie stála mimo oba bloky. Za této situace už nebyla Jugoslávie pro Západ prioritou v jejich zahraniční politice, což se mimo jiné projevilo v tom, že Západ neposkytoval Jugoslávii finanční pomoc (Pelikán, 2001: 558). Uvnitř federace se naplno projevíly národnostní, ekonomické i politické problémy.

Ve druhé polovině 80. let se postavení komunistů v Jugoslávii změnilo. Nedostatečná akceschopnost, zastaralý a rigidní systém, který ve federaci panoval, přinesl rozčarování pro mnohé politiky, kteří se začali od Svazu komunistů distancovat. Ve Slovinsku a částečně již i v Chorvatsku začaly převažovat reformní myšlenky nad skomírajícím komunismem. V Srbsku se prosadil, do té doby ne zcela známý, Slobodan Milošević. Nastavením své politiky na obranu kosovských Srbů, obnovil naplno srbský nacionalismus. Milošević upevňoval vlastní moc díky intrikám, později i nátlaku a snažil se rozšiřovat svůj vliv i mimo území Srbska, například v Černé Hoře či Vojvodině se mu to povedlo bez větších obstrukcí.

Nejen agresivní politika Miloševiče zasadila komunistům smrtelnou ránu. Centrální moc na konci 80. let již byla v hluboké destabilizační krizi. Poslední kapkou pro oproštění se od komunistické tradice byla antikomunistická hnutí, která se na konci 80. let vyvíjela na úrovni republik a autonomních oblastí. Tato hnutí kritizovala nynější stav ve federaci a vinu dávala právě komunistickému vedení. Ne ale v každé svazové republice měla antikomunistická hnutí pevné pozice, proto následný vývoj rozpadu Jugoslávie a demokratizace republik byl různý (viz následující kapitola).

3.2 *Etnické tenze a nacionalismus*

V meziválečném období se častokrát stávalo, že menšinám žijícím na území Jugoslávie byla nucena srbská identita. Tímto způsobem chtěla vládnoucí elita řešit například národnostní otázku v Sandžaku, snaha se ale nesesetkala s úspěchem. Na

druhou stranu v té době nevyvolávala ani větší hlasitý odpor¹⁰. Když se k moci dostal Tito, od těchto tendencí upustil. Zhruba do 60. let se Titova vláda řídila myšlenkou stejného přístupu ke všem národům žijícím na území Jugoslávie. Myšlenka se v realitě projevovala uznáním všech etnik, docházelo častěji ke smíšeným manželstvím. Dále zde také byla možnost vzdělání a kultury, vydávání knih ve vlastním jazyce (Pelikán, 1997: 11). Ale jakékoliv projevy, které měly náznak, nebo se blížily nacionalistickým projevům, vláda vždy důsledně potlačila.

Tato Titova politika rovnocenného postavení všech národů se změnila v 60. letech. V té době Tito předal více pravomocí na úroveň svazových jednotek pomocí nové ústavy, což přineslo více oprávnění pro lokální komunistické elity. Tím ale také došlo k oživení nacionalismu, ve kterém elity hledaly oporu (Pelikán, 1997: 17). S oživením nacionalismu se vrátily i dřívější tenze mezi národy, které do té doby byly potlačovány, či zastírány jinými problémy. Nicméně během Titova vedoucího postavení byly všechny protesty s nacionalistickým nádechem rychle potlačeny a smeteny do ústraní, maximálně se vyhovělo některým požadavkům protestující straně, ale důležité problémy, které protesty vyvolávaly, nebyly řešeny. To se poté reflektovalo do událostí 80. let, kdy propukla vlna nacionalismu v mnoha federativních republikách a kolektivní vedení federace nebylo schopno rychle odpovědět na vzniklou situaci. Nejlepším příkladem tohoto jednání je případ Kosova, kde lze sledovat vývoj nacionálního uvědomování a dlouhodobou deprivaci kosovských Albánců, díky dlouhodobě bídným podmínkám.

3.2.1 Chorvatsko

Napjaté vztahy mezi Srbskem a Chorvatskem přetrvávaly i po druhé světové válce. Během války se udály mezi těmito dvěma státy křivdy, které lepším vztahům rozhodně nenahrávaly – mnoho mrtvých Srbů, kteří byli zabití v ustašovském koncentračním táboře v Chorvatsku, nebo případ vyvraždování na území Srbska, kde bylo zabito mnoho Chorvatů a muslimů (Hladký, 1993: 22). Po genocidě ustašovců se stal chorvatský nacionalismus tabu. V rámci Jugoslávie mělo

¹⁰ V té době ještě jednotlivé národy procházely procesem uvědomování si vlastní národnostní identity, která hrála později roli v 80. letech.

Chorvatsko se Srbskem stejné postavení, ale Chorvaté považovali jako nespravedlivost, že politické centrum bylo zasazeno do Bělehradu.

První reakce na nespokojenost s Titovým režimem přišla na konci 60. let a vyvrcholila na počátku 70. let. Tyto události jsou v dějinách označovány jako „Chorvatské jaro“. Na počátku celého dění stálo vydání „Deklarace o názvu a postavení chorvatského spisovného jazyka“ v roce 1967, pod kterou se podepsalo na 180 chorvatských akademiků a kulturních institucí (Bideleux – Jeffries, 2006: 193). Nespokojenost lidí, která pramenila z Titova vedení federace, došla k hlasité kritice jeho politiky z řad Svazu komunistů Chorvatska. K nim se přidávala široká veřejnost, nepokoje byly ale záhy potlačeny. Došlo ke stranické čistce uvnitř Svazu komunistů Chorvatska (Hladký, 1993: 23), aby zde byli opět lidé loajální kurzu, kterým se ubírá vedení Jugoslávie a nedošlo tedy k podobným situacím v budoucnu. Postihy se nevyhnuly ani pracovníkům v kulturních institucích, kteří se k protestům připojili, mnoho z nich bylo propuštěno ze zaměstnání, pronásledováno či donuceno k odchodu do ústraní z kulturního dění.

Druhá reakce nespokojeností přišla v 80. letech. Jádro problému spočívalo s nesouhlasem dosavadní politiky a s narůstajícími hospodářskými problémy, kdy Chorvaté měli pocit, že jsou ti, kteří dlouhodobě doplácí na chudší regiony a jsou tím tedy zneužíváni (Hladký, 1993: 24). Tato nelibost vygradovala na konci 80. let, kdy se v Chorvatsku vytvořilo hnutí, Chorvatské demokratické společenství (HDZ), v čele s Tudjmanem. HDZ vstupovala do voleb v roce 1990 (Bennet, 1995: 119) s požadavkem obnovení suverenity Chorvatska a ve volbách získali hned 60 % všech hlasů. S HDZ se ztotožnila široká veřejnost, což zaskočilo hlavně Srby žijící na území Chorvatska, kteří nabývali obav z rychlé změny směru politiky. V reakci na tyto události se Srbové začali vyzbrojovat. To se pochopitelně odrazilo ve vztazích mezi Srby a Chorvaty a napětí se zvyšovalo. Lepším vztahům nepřidala ani nová ústava, která byla přijata na konci roku 1990 a díky ní, se Srbové na chorvatském území stali menšinou. V květnu roku 1991 se v rámci Chorvatska konalo referendum, v němž měla být rozhodnuta budoucnost státu. Drtivá většina obyvatel se rozhodla pro nezávislé Chorvatsko, jež bylo vyhlášeno v červnu roku 1991.

3.2.2 Srbsko

Vývoj událostí v Srbsku, během let fungování a následné destabilizace Jugoslávie, se ubíral jiným směrem, než u ostatních členských republik či autonomních oblastí. Když se v posledních letech války začalo jednat o vzniku nového státního útvaru, Srbové nakonec souhlasili s vytvořením federace, ale chtěli nadále zachovat vládu v rukou dynastie Karadjordjevićů (Hladký, 1993: 29). První roky po druhé světové válce jsou vysvětleny výše, v úseku, kde pojednávám o Chorvatsku, jelikož v této době byly nejdůležitější právě vztahy mezi Srbskem a Chorvatskem.

S vytvořením FLRJ Srbové ztratili privilegované postavení a stali se jedním z národů žijících uvnitř federace. Na jednu stranu, Srbové měli i nadále určitá práva, kterých se jiným v Jugoslávii nedostávalo, jako například to, že politické centrum bylo vytvořeno v Bělehradě, nebo třeba dosazování Srbů na státní místa, či do institucí na úkor jiných národů a etnik. Možná i tyto skutečnosti napomohly tomu, že Srbové se velice rychle ztotožnili s komunismem. Na druhou stranu ale Srbové byli omezeni uznáním dvou autonomních oblastí na svém území, tedy existencí Kosova a Vojvodiny.

Během 80. let, kdy v jiných svazových republikách a autonomních oblastech probíhaly protesty s nacionálními elementy, či politické krize uvnitř republikových vlád (respektive uvnitř Svazu komunistů jednotlivých republik), Srbové byli ti, kteří tyto události potlačovali a snažili se o zachování stávající federace. Proto události, které jsou příznačné pro Srbsko, se projevují hlavně v událostech ostatních členských zemích a v autonomních oblastech.

Jugoslávská krize se Srbů dotkla i z druhé strany, jelikož v autonomních oblastech či svazových republikách žili Srbové jako menšina oproti většinovému obyvatelstvu, Srbové se stali součástí národnostního konfliktu. Toto je krásně vidět na případu kosovských Srbů, kteří si připadali utlačovaní a neustále diskriminovaní od kosovských Albánců.

Od druhé poloviny 80. let byla politika Srbska ovládána Miloševićem a jeho skupinou. Milošević pevně držel v rukou mediální prostředky, díky nimž ovládal a dovedně manipuloval s veřejným míněním. Na přelomu 80. a 90. let se i v Srbsku

začala formulovat opoziční hnutí, která ovšem razantně odmítla komunistický styl politiky, ne však Miloševiče (Pelikán, 2001: 573).

3.2.3 Kosovo

Kosovo získalo speciální status v rámci Srbské svazové republiky a stalo se autonomním oblastí. Oproti ostatním částem Jugoslávie bylo Kosovo hodně zaostalé, byla zde velice nízká úroveň vzdělanosti a díky tomu zůstávali Albánci dlouhou dobu mimo politickou či ekonomickou sféru a tyto funkce vykonávali Srbové, kteří na území Kosova byli v menšině. Ani do řídicích funkcí v armádě nebyli Albánci dosazováni, působili pouze v nižších pozicích. To Albánci brali jako diskriminaci. Ač bylo Kosovo nejvíce zaostalou částí Jugoslávie, až do roku 1957 nepobíralo dotace z federálního rozpočtu pro rozvoj. Až poté byl schválený program, který Kosovu pomohl v industrializaci a rozvoji (Girgle, 2006: 47). Rozvíjel se ale hlavně těžký průmysl.

Ve druhé polovině 60. let došlo ke změně – zvýšila se vzdělanost mezi Albánci žijícími v Kosovu (vytvořila se i intelektuální elita) a zvýšila se také civilizační úroveň. Díky tomu došlo k personálním změnám ve vedení. Z nejvyšších postů v Kosovu muselo odejít mnoho Srbů a byli nahrazeni komunistickými představiteli, kteří byli albánské národnosti (Pelikán, 1997: 17). Díky nárůstu vzdělanosti se ovšem objevil další problém. Pro nově vzniklou intelektuální vrstvu společnosti nebylo dostatek pracovních postů a vznikal konkurenční boj o pracovní místa na vyšších postech ve státní a stranické sféře. Začalo se objevovat národnostní napětí, které ale v té době ještě stálo v pozadí za místním soutěžením v komunistické straně.

Až změna ústavy v sedmdesátých letech přinesla Kosovu více pravomocí a téměř stejná práva jako měly republiky uvnitř federace. Tito posílil pravomoci Kosova hlavně z toho důvodu, že chtěl umírnit nespokojenost, která v Kosovu dlouhou dobu existovala. Nikdy však nepřemýšlel o tom, že by se z autonomní oblasti stala svazová republika, kdyby se tak stalo, Kosovo jako svazová republika by v takovém případě mělo právo (dle ústavy z roku 1974) z federace vystoupit. Po přijetí nové ústavy Kosovo mělo stejný hlas v kolektivním vedení jako jednotlivé republiky, vznikla vláda v Kosovu, parlament i autonomní ústavní soud.

Dosazování lidí na nově vytvořené posty probíhalo podle etnického klíče, což napomáhalo Albáncům, kteří zde byli ve většině (Girgle, 2006: 49).

Zvýšení napětí v Kosovu také napomohl demografický vývoj. Jelikož chtěl Tito připojit Albánii k Jugoslávii, jako další svazovou republiku, dlouhou dobu byly otevřeny hranice mezi těmito státy¹¹. Neomezeným pohybem mezi Albánií a Jugoslávií se do Kosova dostalo mnohem více albánských občanů, než jich zde žilo po druhé světové válce. Zároveň albánská porodnost byla daleko vyšší než u jiných národů v Jugoslávii. V 60. letech v Kosovu žilo necelých 80 % albánského obyvatelstva (Pelikán, 1997: 18).

Dlouhodobé deprivace a nespokojenost albánského obyvatelstva vedla na konci 60. let k demonstracím, které probíhaly jak v Prištině, tak i dalších kosovských městech. Ovšem v Prištině měly demonstrace nejbouřlivější průběh, docházelo zde i k násilným střetům a jeden člověk byl usmrčen (Girgle, 2006: 48). Demonstrace byly nakonec potlačeny vládou. Účastníci shromáždění požadovali zlepšení ekonomické situace v Kosovu, nárok na samostatnou republiku, založení albánských univerzit. Následný sled událostí po protestech se udál do určité míry ve prospěch Albánců. Byla vytvořena Albánská univerzita, Analogický ústav a albánské nakladatelství „Rilindja“ (Girgle, 2006: 48) a znovu se otevřely hranice mezi Jugoslávií a Albánií, jen směrem z Jugoslávie do Albánie. To ovšem bylo řešení, které pouze uklidnilo momentální situaci, ale neřešilo to situaci dlouhodobě.

Již na začátku 80. let proběhly ve většině měst Kosova další demonstrace, které byly daleko agresivnější než v 60. letech. Demonstrací původně začala stávka na Prištinské univerzitě, ta se poté vyvinula v demonstrace, které provázely nacionalistická hesla. Protesty byly tvrdě potrestány represemi. Jugoslávské předsednictvo demonstrace označilo jako kontrarevoluční, čímž dalo jasně najevo, že nedokážou řešit pravé příčiny bojů a narůstající etnické napětí (Pelikán, 1997: 26). Etnické tenze se v následujících letech ještě vystupňovaly, když si kosovští Srbové začali stěžovat na útlak od většinového albánského obyvatelstva v Kosovu. To byla do určité míry jistě pravda, ale medializace, která se s prvními stížnostmi

¹¹ Ovšem po Titově roztržce se Stalinem a následném přerušení vztahů mezi Bělehradem a Moskvou se hranice uzavřely a Albánie se naklonila na stranu Moskvy. Po těchto událostech se postavení Albánců v Kosovu ještě zhoršilo.

objevila, celou věc mnohem zhoršila a vytvořila jádro pro srbský nacionalismu uplatňovaný vůči albánskému obyvatelstvu.

Krise v Kosovu, která znamenala praktický počátek kolapsu jugoslávské federace, vyvrcholila v roce 1987. Útlak kosovských Srbů vyvolal protestní vlnu, ze které se vytvořilo hnutí, které našlo zastání u Svazu komunistů Srbska a později se přeměnilo v organizaci „Srbské hnutí odporu“, kterou řídil Milošević¹² se svou skupinou (Pelikán, 1997: 29). Právě kosovské události pomohly Miloševićovi k zviditelnění vlastní osoby a zvětšení osobní moci. Využíval stížností kosovských Srbů k prosazování vlastní politiky a jeho rétorika a činy z něj udělaly „ikonu“ srbského nacionalismu. V těchto letech většina Srbů viděla v Miloševićovi člověka, který chrání jejich zájmy. Miloševiče oslavovali jako nového hrdinu a ulice zaplavily jeho fotografie či portréty (Doder – Bransonová, 2000: 76). Po náhle získané popularitě začal Milošević prosazovat vlastní politiku i uvnitř vedení, tzv. Antibyrokratická revoluce¹³. To byl plán, který měl odstranit z vedoucích pozic srbských autonomních oblastí (a později i Černé Hory) nepohodlné politiky a tím přispět k rozšíření a upevnění Milešovičovi moci. Milošević převzal mnoho hesel a myšlenek z Memoranda srbské akademie věd a umění, jinak také Memorandum SANU, které bylo vlastně kritikou dosavadního fungování Jugoslávie. Memorandum SANU je důležité tím, že zde byla opět obnovena myšlenka Velkého Srbska a pozvednutí srbského národa (Glaurdić, 2011: 18).

Po personálních změnách v bělehradském vedení se změnila i politika vůči Kosovu. Stávala se více intenzivní a tvrdší. Velkou měrou k tomu přispěla srbská medializace, která celou situaci v Kosovu velice barvitě popisovala, ale ne vždy pravdivě. Některé příběhy byly upraveny tak, aby záměrně pošpinily kosovské Albánce a stavěly je do špatného světla. Jak například uvádí Patrik Girgle ve své knize – *„Duševně pomatený albánský voják Aziz Këlmendi zde samopalem zastřelil 4 vojáky (Srb, Chorvat, dva bosensští Muslimové), 5 dalších zranil a poté spáchal sebevraždu. Jeho čin však některá srbská media interpretovala jako příklad albánské mentality a hrozby, kterou Albánci představovali pro celou Jugoslávii.“*

¹² Ten se do Svazu komunistů Srbska dostal až v roce 1986 s velkým přispěním svého dlouholetého přítele I. Stamboliće. Paradoxem je, že díky tzv. Antibyrokratické revoluci přišel Stambolić o svou pozici.

¹³ Prtina, Srdjan: 2006. Slobodan Milošević: pohled zpět. *Revue politika*. 8/2006.

(Girgle, 2006: 64). V následujícím případě je jasně vidět, že srbská media se také zasazovala o posilování srbského nacionalismu a očernění kosovských Albánců v očích celé Jugoslávie. Díky médiím si většina obyvatel Jugoslávie vytvořila zkreslené představy o dění v Kosovu, ač mnoho z nich nemělo nejmenší tušení o reálné situaci. Všechna tato zkreslující agitace o kosovských Albáncích byla práce Miloševićovy skupiny a byl to jakýsi prvotní nástroj pro ospravedlnění tvrdšího přístupu vůči kosovským Albáncům.

Od kosovských funkcionářů zněla značná kritika Miloševićovy politiky. Na protest proti uplatňování této politiky rezignoval na funkci představitele Kosova K. Shiroka ve federálním předsednictvu a následně bělehradské vedení rozhodlo i o sesazení A. Vlassiho a K. Jashariho (Girgle, 2006: 65). Změny vyvolaly v Kosovu na konci roku 1988 vlnu protestů, které byly následně potlačeny. Když bělehradské vedení počátkem roku 1989 rozhodlo, že Vlassi bude zbaven veškerých svých funkcí a na vedoucí pozice v Kosovu budou dosazeni lidé, kteří jsou loajální nynějšímu srbskému vedení, v Kosovu se spustila nová vlna protestů a demonstrací. Do demonstrací se přidali i horníci v dole Trepči, také inteligence, která se dožadovala adekvátní reakce pro vyřešení krize. Odezva od kosovských Albánců byla velice intenzivní a silná, ale jejich „program“ požadavků nebyl natolik silný, aby ho dokázali prosadit. Ostatní republiky podporovaly akce vedené vůči Kosovu, jedinou republikou, která se stavěla proti, bylo Slovinsko.

V červnu roku 1990 Kosovo reagovalo na změny, které právě probíhaly v ostatních republikách Jugoslávie, a na znamení protestů kosovský parlament zrušil rozhodnutí, že Kosovo je součástí Srbska. Tímto aktem jasně vyjádřili svou touhu být samostatnou a nezávislou republikou. I toto shromáždění bylo záhy rozeznáno srbskými vojáky. V roce 1990 Srbsko zakázalo užívání albánského jazyka v médiích, v rozhlase, obsadili kosovská divadla, galerie, muzea a další. V září stejného roku Srbsko rozhodlo novou ústavou o zrušení autonomie Kosova, to se od této chvíle muselo dle zákona podřídít rozhodnutím Srbska (Bidelux – Jeffries, 2006: 533).

3.2.4 Slovinsko

Slovinsko prožívalo destabilizaci Jugoslávie poněkud odlišně. Poté, co vstoupili Slovinci do FLRJ, jim byla uznána jejich národnostní identita. Výhodou pro ně bylo, že jejich území bylo národnostně téměř homogenní. Právě v tomto ohledu se velice lišili, jelikož na území Slovinska neprobíhaly národnostní boje, jako v ostatních částech federace.

Už při vstupu Slovinska do Jugoslávie, země nemalou měrou přispívala na udržení fungující ekonomiky a zvyšování životních standardů. Právě díky své poloze, bylo Slovinsko jednou z nejrozvinutějších republik ve federaci. Slovinci měli možnost sledovat směr, kterým se ubírali rozvinuté státy a časem se dokonce přiblížili životnímu standardu Západu. Jenomže čím víc měla Jugoslávie hospodářských problémů, tím více tím trpělo Slovinsko. To díky nastavenému systému „doplácelo“ na chudší republiky a autonomní oblasti ve federaci. Do rozpočtu SFRJ přitom ještě v roce 1989 tato republika přispívala až 24 %, i přes to, že Slovinci tvořili pouze 8,9 % jugoslávského obyvatelstva (Hladký, 1993: 16). Není proto divu, že zrovna ekonomická stránka se stala hybnou silou pro protesty a stížnosti ze strany Slovinska.

Do široké nespokojenosti lidí se zapojila i inteligence. Ta zasahovala do mínění lidí a přinášela do společnosti nové myšlenky, ohledně nejlepšího vývoje pro Slovinsko, zda Jugoslávie je schopna řešit krizi a další. Současně v SK Slovinska probíhala ideová krize a vynořovalo se reformní křídlo. Se všeobecnou nespokojeností se tvořily opoziční skupiny, které se později spojily ve stranu. Od změny vládnoucí skupiny uvnitř Slovinska a od prvních kroků směřujících k samostatnosti nebylo daleko.

3.2.5 Bosna a Hercegovina

BaH byla považovaná za „Jugoslávii v malém“, jak již bylo zmíněno a vysvětleno výše. BaH se tedy stala šestou členskou republikou FLRJ a doufala, že díky Titově politice rovnosti národů, která jim byla deklarována, se srovnají vztahy mezi národy, které byly během války vyostřeny (Chorvaté – Srbové, Muslimové¹⁴ – Srbové). To se do jisté míry zpočátku dařilo, i když tenze, které zde existovaly,

¹⁴ Od založení FLRJ byli Muslimové prohlášeni jako jeden z národů Jugoslávie.

stále přetrvávaly, pouze byly přesunuty do pozadí a přehlušeny komunismem. V 80. letech i zde začaly růst nacionalistické a náboženské projevy. Docházelo ke kritice komunistického vedení. Komunisté, ve snaze obrany a svrnutí pozornosti mimo ně, vytažovali křivdy z minulosti a posilovali nenávist mezi národy, která byla alespoň částečně ukryta v minulosti. Kruté následky se projevíly během rozpadu federace v 90. letech.

BaH se během trvání jugoslávské federace ekonomicky pozvedla. To bylo z velké míry zapříčiněno tím, že jugoslávské vedení chtělo BaH industrializovat. Převážná část zbrojního průmyslu byla umístěna sem, hlavně z důvodu strategické polohy BaH. V 80. letech až 55 % bosenské ekonomiky bylo vázáno na zbrojní průmysl a až 80 % hmotného majetku Jugoslávské lidové armády bylo umístěno v BaH (Bideleux – Jeffries, 2006: 341). I přes tyto aspekty BaH zůstává jednou z nejchudších republik jugoslávské federace. Jedním z „problémů“ byla vysoká natalita v BaH. Bosenská ekonomika nebyla připravena na populační boom a tudíž postupně začala vznikat vyšší nezaměstnanost, která s sebou nesla sociální problémy. Mezi léty 1985 – 1988 byla v Bosně nezaměstnanost mezi 22 až 23 % (Bideleux – Jeffries, 2006: 341).

3.2.6 Černá Hora

I přes to, že s vytvořením FLRJ se stala Černá Hora jednou z členských republik a Černohorci byli uznáni jako jeden z národů uvnitř federace, mnoho z nich se stejně i nadále ztotožňovalo hlavně se Srby (převážně obyvatelé severních a východních částí) a přibližně 7 % se ztotožňovalo s Albánci (díky albánské menšině) (Bideleux – Jeffries, 2006: 475—476). Není proto divu, že Černá Hora byla jednou z republik, kde po událostech na přelomu 80. a 90. let měl Komunistický svaz stále pevné pozice a během parlamentních voleb na začátku 90. let nezvítězila opozice.

Černá Hora byla dlouhou dobu velmi chudou republikou, které byla poskytována federální pomoc. Ale díky rozkvétajícímu turistickému ruchu, se situace v Černé Hoře zlepšila. Rozvinul se zde v průběhu let i průmysl, ale hlavní složkou, která Černé Hoře ekonomicky prospívala, byl právě turismus.

3.2.7 Makedonie

Území Makedonie bylo již před první světovou válkou rozděleno mezi Srbsko, Řecko a Bulharsko. Po druhé světové válce byla připojena Vardarská Makedonie (severní část), jako Lidová Republika Makedonie k FLRJ, což byla další republika. Původně byl plán sjednotit všechny části Makedonie, ale to se nepodařilo. V Pirinské Makedonii (východní část) dále pokračovalo bulharizace makedonského obyvatelstva a z Egejské Makedonie (jižní část) většina makedonského obyvatelstva na konci 40. let (po porážce levicových sil, se kterými mnoho Makedonců sympatizovalo) odešla do emigrace (Hladký, 1993: 48—49).

Uvnitř federace se i Makedoncům dostalo uznání jejich národnosti a následně došlo k rozvoji jejich národního jazyka, kultury i školství. Makedonie vstupovala do Jugoslávie jako velice chudý stát a díky nastaveným podmínkám, které fungovaly v rámci federace, se jim dostalo finanční podpory na rozvoj oblasti (Hladký, 1993: 49). Právě díky rozvoji, který se jim od jugoslávských orgánů dostal, se z Makedonců stali „přesvědčení“ Jugoslávci.

I v Makedonii na přelomu 80. a 90. let došlo ke změně. Vlna národního cítění stoupla i mezi Makedonci a začaly se tvořit skupiny s národním cítěním. Zvyšovala se kritika stávajícího bělehradského vedení, ale i komunismu. Stále více se objevovala hesla ve prospěch všech etnických Makedonců. Nakonec v roce 1991 proběhlo referendum a Makedonci vyjádřili svou touhu po suverénnosti a samostatnosti (Hladký, 1993: 50).

3.2.8 Vojvodina

Ač byla Vojvodina velice nejednotná, což se národů žijících uvnitř týče, vývoj v průběhu destabilizace se výrazně lišil například od situace v Kosovu. Vývoj ve Vojvodině byl v průběhu 80. let celkem poklidný a během prvních dvou třetin 80. let zde nedocházelo k žádným zásadnějším etnickým konfliktům. K pokojné situaci ve Vojvodině vedlo několik faktorů. V první řadě je nutné říci, že autonomní oblast Vojvodina byla ekonomicky rozvinutá a životní standard tu byl daleko vyšší v porovnání s jižněji položenými republikami, či autonomními oblastmi. V rámci demografických změn, se zde od roku 1945 také změnila struktura obyvatelstva. V průběhu let zde neustále ubývalo maďarské obyvatelstvo a zvyšoval se příliv

srbského obyvatelstva (Pelikán, 1997: 28). Ve Vojvodině také stoupal počet smíšených manželství. Přátelským vztahům nahrával i fakt, že národy získaly podporu od jugoslávských orgánů k rozvoji vlastních specifických potřeb, jako školství, kultura i jazyk.

Stabilita ve Vojvodině byla narušena až na konci 80. let, kdy i na toto území dopadla politika Miloševićovy skupiny. Ačkoliv na počátku nebyla jeho politika ve Vojvodině vnímána negativně (hlavně díky příznivým vztahům, které ve Vojvodině panovaly, byla intervence od Miloševićovy skupiny vnímána pozitivně, jelikož ji ve Vojvodině chápali jako věc, která uklidní vyhrocené vztahy a vrátí je do normálu), postupem času se tento přístup změnil. A to především díky tomu, že tato politika začala doléhat i na obyvatele Vojvodiny a většinoví Srbové ve Vojvodině schválili dodatek k ústavě, který omezil jejich autonomii (Pelikán, 1997: 46). Tím tedy Milošević dosáhl svého cíle a omezil autonomii i zde, jenže v tomto případě bez demonstrací a větších problémů. Samozřejmě i zde se dostavil strach z narůstajícího srbského nacionalismu. Znepokojení projevovali hlavně Maďaři, ti byli ve Vojvodině nejpočetnější hned po Srbech. Báli se o budoucí vývoj a další osud své kultury. I přes strach ze strany nesrbských obyvatel, situace ve Vojvodině se vyvíjela vcelku klidně. Strach nesrbských obyvatel byl oprávněný, to se projevilo na počátku 90. let, kdy se spory mezi etniky přelily i do Vojvodiny a chorvatské obyvatelstvo, ale i maďarské bylo pronásledováno a diskriminováno vojvodinskými Srby (Pelikán, 1997: 76).

3.3 Hospodářská krize

Po Titově smrti se Jugoslávie dostala do mnohých problémů. Jako jedna z nejzávažnějších otázek se jevila hospodářská krize, která se více a více prohlubovala. Nejenže se Jugoslávie stále utápěla v zadluženosti, ale prohlubovala se také nezaměstnanost ve federaci, navíc produkty každodenní potřeby byly buď předražené anebo se jich nedostávalo.

Na vznik ekonomických problémů, které plynuly z neustálého zadlužování federace, poukazoval již sám Tito. Ten se za svého života zabýval více zahraniční politikou Jugoslávie a ekonomické záležitosti nechával převážně na ostatních. Hospodářské problémy ale začaly vznikat daleko dříve, než od poloviny 70. let,

v této době se ekonomické otázky začaly vynořovat a stávaly se problémem. Již na přelomu 60. a 70. let se zastavily reformy, které probíhaly a díky nim byly třeba podporovány menší podniky. Po zastavení reform, ale do popředí opět vstoupily velké podniky, které se soustředily hlavně na průmyslovou výrobu a pro zemi byly ztrátové (Glenny, 2003: 478). Neblaze na hospodářství Jugoslávie jako celku působil fakt, že po přijetí ústavy z roku 1974 došlo k rozpolcení jednoho velkého hospodářství na osm lokálních ekonomik. Republiky a autonomní oblasti si hájily hlavně vlastní zájmy, které v důsledku poškozovaly hospodářství Jugoslávie. Navíc systém uvnitř Jugoslávie byl nastavený tak, že „bohatší“ svazové republiky dávaly peníze do fondu, ze kterého se poté čerpalo na rozvoj „chudších“ republik či oblastí uvnitř Jugoslávie. To po nějaké době vzbuzovalo nelibost, hlavně ze strany Slovinska a Chorvatska, které musely peníze odvádět a způsobovalo to další růst napětí uvnitř federace.

Ve druhé polovině 70. let se začaly hospodářské problémy zvětšovat a žádaly si řešení, které by zastavilo jejich prohlubování. V té době ale političtí představitelé Jugoslávie na začínající problémy nereagovali. Byla zde pouze skrovná část politických představitelů, kteří navrhovali reformy a kritizovali strach z liberalizace ekonomiky. Na počátku 80. let již bylo jasné, že v hospodářském systému dochází k závažným komplikacím, které nejsou jen přechodného charakteru. Nelze říci, která z příčin byla ta, jež celou ekonomickou krizi zapříčinila (možná to byly důsledky ropných šoků a nepřizpůsobení jugoslávské reakce na tuto situaci, možná také soustředění jugoslávského exportu spíše na Východ, místo většího sblížení se Západem), ale zcela jistě jednou z hlavních příčin vzniku ekonomické krize, bylo samotné nastavení hospodářského systému v Jugoslávii. Ten byl kombinací tzv. dohodovací ekonomiky ¹⁵, častých státních zásahů a limitovaných prvků tržní ekonomiky (Dizdarević, 2000: 76). Situaci navíc neulehčoval ani fakt, že zahraniční dluh federace neustále narůstal a federaci se nedostávalo zdrojů (například z vývozu) pro dostatečné splácení dluhu. Jugoslávie se dostala do překérní situace,

¹⁵ Pojem dohodovací ekonomika vzešel přímo ze systému Jugoslávie. Šlo o systém, kdy záležitosti týkající se rozvoje, hospodářských a tržních vztahů regulovaly dohody. Jak na úrovni federace, tak na úrovni republik i autonomních oblastí, mezi odvětvími v ekonomice. Mezi subjekty svázanými s výrobním cyklem se potvrzovaly výrobní programy, dovoz a vývoz, ceny.

kdy si musela půjčovat další peníze, jen aby mohla platit úroky z dluhů a dluh samotný. V roce 1987 byl jugoslávský dluh celých 20 miliard dolarů¹⁶.

Právě počátek 80. let byl čas, kdy se ekonomické problémy začaly nejvíce ozývat. Projevovaly se nejen uvnitř federace, ale také na mezinárodní úrovni, kdy postavení a důvěra Jugoslávie byla zpochybněna díky probíhajícím hospodářským problémům a neschopností najít řešení. Výroba uvnitř Jugoslávie začala stagnovat, ale spotřeba neustále rostla. Rostla inflace a docházely devizové rezervy (Dizdarević, 2002: 77). Fakt, že federace nebyla schopna platit vlastní dluhy, přiměla Mezinárodní měnový fond (MMF) k nastavení tvrdších podmínek pro Jugoslávii, co se týče splácení. Vedení Jugoslávie zpočátku nechtělo přistoupit na myšlenku, že by si nechali diktovat podmínky od MMF a nechat si zasahovat do svých vnitřních věcí, a proto se nejprve snažili najít řešení uvnitř federace, které by je vyvedlo z nynějších ekonomických problémů. Až v polovině září roku 1983 začala vláda jednat. Rozhodli se zmrazit ceny, omezit spotřebu energie a vývoz dinárů a valut, mimo jiné také kontrolovali dovoz a pod tlakem MMF došlo k devalvaci dináru o 40 % (Dizdarević, 2002: 77). Schválené kroky přinesly pro ekonomiku pozitivní i negativní věci, ekonomickou krizi ale neřešily dlouhodobě. Přijmout nějaké změny v dosavadním nastavení ekonomického systému bylo pro Jugoslávii naprostou nutností, v jiném případě by byla nucena přistoupit na podmínky MMF (součástí bylo třeba zvýšení úrokových splátek o 30 %, limitované bankovní vklady, devalvace dináru o 12,5 %, zvýšení cen energií o 40 %, dopravy o 50 % a nájemného o 95 % (Dizdarević, 2002: 82), které by byly stanoveny a Jugoslávie by se musela podřídit. Ve druhé polovině roku 1982 parlament přijal Program, díky němuž mělo dojít ke kontrole systémových řešení a rozvojových strategií (Dizdarević, 2002: 79). I přes veškerou snahu o realizaci Programu, výsledky nebyly úplně podle očekávání. Přestala klesat výroba a lehce se zvedl vývoz, ale inflace neustále rostla. Bylo tedy nutné podniknout další kroky, které by situaci vyřešily. Ve své podstatě bylo přijato mnoho plánů na řešení prohlubující se hospodářské krize, ale většina z nich řešila situaci jen v krátkém časové období a

¹⁶ Informace čerpaná z The New York Times, dostupné na: <http://www.nytimes.com/1987/09/26/business/yugoslavia-debt-payment.html>, 29. 2. 2012.

žádný z nich by nedokázal ekonomiku obnovit natolik, aby opět fungovala. Právě proto byla Jugoslávie nucena přistoupit na spolupráci s MMF a vyjednat si podmínky, které by pomohly nastartovat ekonomiku a zároveň tedy i splácet dluhy.

Snah o obnovu jugoslávské ekonomiky bylo několik, ač některé z nich byly krátkodobě úspěšné, ekonomika i nadále stagnovala. Po tom, co Jugoslávie přistoupila na vyjednané podmínky s MMF, MMF i zahraniční státy byly během roku 1988 opět ochotny poskytnout další půjčky. Došlo k dočasnému uvolnění cen a mezd, ale následně docházelo ke stoupání inflace, průmyslová i zemědělská výroba neustále klesala (Pirjevec, 2000: 455). Ostatní státy byly ochotny poskytnout Jugoslávii další půjčky hlavně z toho důvodu, že měly vlastní zájem na tom, aby Jugoslávie zůstala jednotnou a fungující federací. V březnu 1989 Ante Markovič, jako nový předseda Svazové výkonné rady, rozhodl zarazit stagnaci ekonomiky pomocí reforem, které měly proběhnout ve prospěch demokracie a větší efektivity hospodaření. Na myšlenku reforem ve prospěch liberalizaci trhu ale Milošević nechtěl ani pomyslet, tudíž i poslední pokus o změnu skončil nezdarem.

Na konci 80. let však Jugoslávií zmítaly spory mezi národy, které ovládly situaci a převažovaly nad ostatními problémy, komunistická strana už neměla tak silné pozice v republikách a autonomních oblastech a jejich pozice nadále oslabovala. Jugoslávské hospodářství pořád stagnovalo a jak národnostní, tak hospodářské problémy vygradovaly ve válku, která zruinovala i poslední náznaky fungující ekonomiky.

4 Průběh rozpadu Jugoslávie

S blížícím se koncem bipolárního rozložení světa už pro Západ nebylo strategické postavení Jugoslávie tolik lukrativní, jako v době studené války. Tato změna dosavadní linie byla zcela patrná již od poloviny 80. let, kdy Západ dal najevo, že již není v jejich zahraniční politice prioritou udržet Jugoslávii nad vodou za každou cenu (Pelikán, 2001a: 575). Na druhou stranu západní státy zdůraznily, že nehodlají nijak podpořit dezintegraci jugoslávské federace. Na stále se stupňující situaci uvnitř Jugoslávie, ale Západ nijak nereagoval a v době, kdy by teoreticky ještě nějaká odezva mohla předejít ozbrojenému konfliktu, žádná reakce od Západu nepřišla.

S vypuknutím bojů uvnitř Jugoslávie přišla i změna názoru západních států ohledně budoucnosti federace. Začalo být nadmíru jasné, že udržení jednotnosti Jugoslávie není v ničích silách. Proto Evropské společenství, které v bojích vystupovalo často jako prostředník, rozhodlo, že bude lepší ve prospěch všech, když se uzná samostatnost a suverénnost všech republik, jež o to požádají.

Nejen Evropské společenství, ale i Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě a OSN do Jugoslávie vyslaly pozorovatele pro lepší monitoring situace přímo v místě a vypracování plánů pro řešení (Pelikán, 2001a: 580). Evropské společenství vytvořilo Badinterovu komisi (Caplan, 2005: 22), která měla za úkol podle smluvených kritérií zhodnotit, zda jugoslávské státy, které o samostatnost požádají, mohou být mezinárodně uznány. Mezi zmíněná kritéria například spadalo uznání práv menšin ve státě, nebo posouzení, zda státní instituce fungují na demokratických principech. Na základě těchto podmínek by z žádostí podaných v roce 1991 vyhovovalo pouze Slovinsko a Makedonie.

Během 80. let se ve většině členských republik tvořila opozice, která kritizovala dosavadní vedení federace i jednotlivých republik. Se stále prohlubujícími se národnostními problémy lidé volali po změně, která by je vyvedla z nynější situace, proto reformní smýšlení nově vznikající opozice záhy získalo všeobecnou podporu. Nebylo divu, že na počátku 90. let došlo k vyhocení celé

situace, která v Jugoslávii přetrvávala. Ovšem brutalita a extrémnost, která doprovázela celý rozpad Jugoslávie, překvapila leckoho¹⁷.

4.1 Slovinsko

První pomyslný krok při rozpadu Jugoslávie udělalo Slovinsko. Svaz komunistů Slovinska učinil na konci 80. let ústupek ve prospěch opozice, kdy novelizací ústavy povolili stranický pluralismus. V následujících parlamentních volbách zvítězila koalice Demos, což byla koalice šesti opozičních stran. Ve volbách získali 54 % možných hlasů (Hladký, 1993: 17). Z programu Demos vycházel také požadavek na obnovu suverenity a samostatnosti Slovinska. V prosinci roku 1990 byl uspořádán plebiscit v otázce samostatnosti Slovinska a 88,5 % obyvatel z 93,5 % zúčastněných se vyjádřilo pro samostatnost (Hladký, 1993: 17). O tři dny později slovinský parlament tedy vyhlásil nezávislost a následovala šestiměsíční lhůta, kdy Slovinsko bylo povinno, dle platné ústavy, jednat s federálními institucemi o rozvázání svazku. Po půl roce vyjednávání nepřineslo žádné definitivní výsledky, a proto se Slovinci rozhodli vzít věci do svých rukou a 25. 6. 1991 vyhlásili samostatnou a nezávislou Republiku Slovinsko.

Tento počín samozřejmě nezůstal bez povšimnutí bělehradského vedení. To okamžitě poslalo jednotky Jugoslávské národní armády (JNA) do Slovinska, aby uchovaly jednotu Jugoslávie (Glenny, 1993: 95). Následovaly boje mezi JNA a slovinskou domobranou, které byly zastaveny až zásahem od Evropského společenství. V rámci dohody Slovinci souhlasili s odložením vyhlášení samostatnosti o tři měsíce a 8. 10. 1991 definitivně vyhlásili svou samostatnost (Hladký, 1993: 18). O několik měsíců později Slovinsko dosáhlo mezinárodního uznání, v první řadě od zemí Evropského společenství. Hlavním aktérem, který prosazoval samostatnost pro Slovinsko (ale i Chorvatsko) bylo Německo. Evropské společenství následovaly i další státy světa a postupně se Slovinskem navazovaly kontakty.

¹⁷ Vhodná doplňující literatura – Lešić, Zdenko: 1995. *Children of Atlantis: Voices from Former Yugoslavia*. Central European University Press: Budapest.

Vnitropolitický vývoj hrál ve prospěch klidné transformace státu a tudíž i mezinárodního uznání. V prosinci 1991 podalo Slovinsko spolu s dalšími státy bývalé Jugoslávie žádost o uznání samostatnosti. Díky poklidnému odstupu komunistů od moci a přeměně ve prospěch demokracie, Badinterova komise schválila žádost o uznání.

4.2 Chorvatsko

Během slovinského osamostatňovacího procesu probíhal v Chorvatsku podobný scénář. Jen situace v Chorvatsku byla proti Slovinsku mnohem intenzivnější. K „poklidnému“ odtržení Chorvatska od Jugoslávie neblaze přispíval fakt, že na území žila početná skupina Srbů (přibližně 14 % chorvatské populace). Ti byli zaskočeni rychlým úspěchem komunistické opozice (zejména Chorvatského demokratického společenství) a z Bělehradu byly přiživovány jejich obavy informacemi o obnově ustašovského režimu, proto se v reakci začali vyzbrojovat. První konflikty mezi Srby a Chorvaty na sebe nedaly dlouho čekat. Navíc Srbové vyhlásili na chorvatském území Srbskou autonomní oblast Krajina, o které v květnu 1991 v referendu rozhodli, že bude připojena k území Srbska (Bennet, 1995: 125).

Když 25. 6. 1991 byla vyhlášena nezávislá Republika Chorvatsko, nastala také intervence ze strany JNA. Ač Chorvatsko vyhlásilo nezávislost, přijala tříměsíční podmínku od ES, na konečné vyhlášení samostatnosti. Zásah od JNA byl silnější a vytrvalejší než v případě Slovinska a ještě více posílil nenávisť mezi Srby a Chorvaty, kteří žili na území Chorvatska. Jugoslávská armáda se přidala na stranu Srbů, dodávala jim i zbraně a v zemi započala občanská válka. Boje neustále gradovaly, došlo k odstřelování Vukovaru či Dubrovniku (1991), páčání zločinů proti lidskosti (Mercier, 1994: 96—98).

Zahraniční pozorovatelé byli zaskočeni použitou silou a průběhem, bylo jim jasné, že by měli rychle něco podniknout. Jenomže na včasný zásah od ES či NATO už bylo pozdě. Na území Chorvatska, zejména tam, kde bylo obydleno zároveň i Srby, byly vyslány jednotky OSN na dobu tří let, aby zajistily mír v oblasti (Bideleux – Jeffries, 2006: 203). Až mírová mise OSN (UNPROFOR) tedy zajistila zklidnění situace. 15. ledna 1992 bylo Chorvatsko, spolu se Slovinskem, uznáno mezinárodním společenstvím za suverénní nezávislý stát. Drobné boje mezi Srby

a Chorvaty ale neustále pokračovaly. Nepokoje ustaly až v roce 1995, když Chorvaté získali zpět území Krajiny a následně z oblasti odešlo na 200 000 Srbů (Nálevka, 2005: 248).

4.3 Bosna a Hercegovina

I parlamentní volby v Bosně a Hercegovině (BaH) dopadly v neprospěch dosavadně vládnoucí komunistické elity. Ve volbách zabodovaly nacionálně orientované strany. Vyhrála muslimská Strana demokratické akce, ale pro sestavení nové vlády potřebovala podporu ostatních stran, a proto sestavili koaliční vládu tří stran. Kromě Strany demokratické akce do vlády vstoupila Srbská demokratická strana a Chorvatské demokratické společenství (Hricová, 2008: 283). Novým prezidentem republiky se stal Alija Izetbegović (Silber – Little, 1996: 211). Koaliční vláda se dohodla na konsenzuálním hlasování, což se brzy ukázalo problémové a Srbové nakonec přestali spolupracovat. V říjnu 1991 odsouhlasili chorvatští a muslimští poslanci suverénnost BaH, na což následně srbsští poslanci reagovali vytvořením vlastního parlamentu a vyjádřením touhy, aby srbské oblasti v BaH byly nadále součástí Jugoslávie. V lednu 1992 srbské obyvatelstvo vyhlásilo tzv. Republiku Srbska (Bideleux- Jeffries, 2006: 345). V počátku na straně Bosňáků byli Chorvaté, ale i ti směřovali k vyhlášení samostatného území pro své obyvatelstvo. Na přelomu února a března 1992 proběhlo referendum, ve kterém se více jak polovina obyvatelstva rozhodla pro samostatnost BaH. V referendu hlasovalo téměř výhradně muslimské a chorvatské obyvatelstvo. Téměř okamžitě po hlasování se rozpoutal mezinárodní konflikt, do kterého se zapojila i JNA na straně bosenských Srbů a další polovojenské jednotky, které se do BaH stahovaly ze Srbska a Chorvatska (Hladký, 1993: 37). Dlouho potlačované napětí mezi Chorvaty, Srby a Bosňáky vyvrcholilo na začátku 90. let. Mezi národy se znovu připomněly křivdy, boje a útlak z doby druhé světové války. Srbské obyvatelstvo během let nezapomnělo na útlak a vyvražďování, jež se na nich dopustili jak Chorvaté, tak Muslimové. Hlavní město Sarajevo bylo obklíčeno a ostřelováno Jugoslávskou armádou, ne-srbské obyvatelstvo bylo hromadně zabíjeno či nuceno k útěku a boje se rozšiřovaly na celé území BaH. Násilí bylo velmi kruté a nedalo se zastavit, navíc Srbové byli hned od počátku, oproti druhým, dobře vyzbrojeni. Od

června v zemi působily jednotky OSN, ale ani ty teroru nezabránily, neměly k tomu dostatečně silný mandát. Následně došlo k stáhnutí JNA a OSN vyhlásilo bezletové zóny nad BaH, ale ani tyto kroky nezabránily bojům. Během dění v BaH se politické špičky snažily vymyslet plán, jak zmírnit situaci, vyjednávání ovšem bránily rozdílné požadavky pro danou národnost a neochota tvoření ústupků. Válečné konflikty byly ukončeny až dohodou o všeobecném příměří, která vedla k přijetí Daytonské dohody v prosinci 1995, ve které se kompromisem rozdělil stát na dvě entity, Bosňásko-chorvatskou federaci a Republiku srbskou (Hricová, 2008: 284). Po přijetí Daytonské dohody přešla Bosna a Hercegovina pod správu mezinárodního společenství. Působily zde jednotky NATO, ale i mise Evropské Unie.

V červenci roku 1995 došlo na území Bosny a Hercegoviny k útoku na Srebrenici a následné vyvražďování Bosňáků¹⁸. Celé této katastrofě navíc přihlížely jednotky OSN, které v místě působily¹⁹. Rada bezpečnosti OSN totiž 16. dubna 1993 přijala rezoluci č. 819, kterou Srebrenici prohlásili bezpečnou oblastí²⁰. Srbové na „bezpečnou zónu Srebrenica“ zaútočili 6. července. Jejich útoky měly dány jasně stanovenou a promyšlenou strategií. Se stále se stupňujícími útoky si jednotky OSN vyžádaly leteckou podporu, která byla schválena jako operace „Modrý meč“ (Honig – Both, 1996: 46—48). Letecká operace ovšem nebyla příliš úspěšná a díky špatným podmínkám byla předčasně ukončena (Honig – Both, 1996: 51).

Když se Srbové dostali do Potočari, kde byla základna OSN, rychle si podmanili město a začali organizovat autobusy, které by deportovaly Bosňáky z města. Když začali s taktikou separace mužů od žen, dětí a starých či nemocných

¹⁸ V roce 1990 došlo k přejmenování Muslimů z Bosny a Hercegoviny na Bosňáky.

¹⁹ Poté, co byla přijata rezoluce Rady bezpečnosti OSN č. 819 a vytvořeny „bezpečné zóny“ v Srebrenici působila mise UNPROFOR (United Nations Protection Forces), která měla za úkol kupříkladu zajišťovat humanitární pomoc do měst a okolí, monitorovat události v místě působení, zajistit demilitarizaci či bránit území „bezpečných zón“ proti útoku od agresora. Informace získané z profilu mise UNPROFOR, dostupné na: http://www.un.org/Depts/DPKO/Missions/unprof_p.htm, 12. 2. 2012.

²⁰ Dokument z webových stránek Rady bezpečnosti OSN, dostupný na: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/221/90/IMG/N9322190.pdf?OpenElement>, 6. 2. 2012.

lidí, bylo jasné, že muže vozili jinam a na místě je popravovali. Odhaduje se, že během Srebrenické tragédie bylo zavražděno více než 7000 Bosňáků²¹.

4.4 Makedonie

Snaha o separaci Makedonie od jugoslávské federace přišla až po první vlně, kdy převládal názor, který mluvil pro setrvání uvnitř federace. Stupňující se napětí a srbský šovinismus upevnil v Makedoncích úsilí o změnu a odchod z rozpadající se federace. Proto v prosinci 1991 podali žádost Evropskému společenství o samostatnost a mezinárodní uznání (Pelikán, 2001b: 650). Ačkoliv Makedonie odpovídala podmínkám, které byly nutné k tomu, aby mezinárodní společenství Makedonii uznalo, Evropské společenství se tím neřídilo a žádost nakonec zablokovalo Řecko (Bennet, 1995: 218—220). To si samostatnost Makedonie nepřálo z důvodu názvu pro nově vzniklou republiku, jelikož zde byla podobnost s názvem řecké provincie. Později vyplynulo, že pravý důvod zablokování samostatnosti Makedonie bylo z důvodu makedonské menšiny žijící na území Řecka a její případná snaha o separaci od Řecka. Naopak velice přátelský postoj zaujalo vůči Makedonii Bulharsko. Ale ani jejich vstřícnost nebyla bez příčiny. Bulharské vedení obnovilo staré snahy o připojení Makedonie k Bulharsku. Snahy ovšem nenašly větší oporu ve společnosti, a proto postupem času slábly.

V probíhajících volbách na konci roku 1990 vyšla vítězně nacionalisticky orientovaná VMRO-Demokratická strana makedonské národní jednoty (VMRO-DSMNJ) a hned za ní se umístil Svaz komunistů Makedonie²². Třetí pozici zaujala albánská Strana demokratické prosperity (Bideleux – Jeffries, 2006: 411). SKM a VMRO-DSMNJ se domluvili na rozdělení nejvyšších funkcí mezi sebou, ovšem k sestavení vlády potřebovali i Stranu demokratické prosperity, což politickou situaci velice komplikovalo. Po mnohých jednáních byl prezidentem zvolený Gligorov ze SKM a viceprezidentem se stal Georgievski z VMRO-DSMNJ (Pelikán, 2001b: 655). Po roce působení se VMRO-DSMNJ svým nacionalistickým chováním

²¹ Informace z BBC News, dostupné na: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/675945.stm>, 19. 3. 2012.

²² Svaz komunistů Makedonie prošel v letech 1990 – 1992 velkými změnami, proto stranu můžeme označovat spíše za postkomunisty. SKM se přeměnil do strany sociálně demokratického typu a změnil název na Sociálně demokratický svaz Makedonie.

dostala do opozice a pro albánskou stranu bylo přijatelnější spolupracovat s postkomunisty. V roce 1992 byla stávající vládě vyslovena nedůvěra a v nové vládě zaujaly výraznější místo i albánští představitelé.

Vnitrostátní situace byla komplikována zhoršující se ekonomikou a mezi etnickými spory. Ekonomika i po odtržení od Jugoslávie nadále stagnovala. Politici krizi aktivně řešili, a proto v roce 1993 se ekonomický stav začal zlepšovat. Národnostní otázku pak v roce 1992 do jisté míry stabilizovala nová vláda, kde byli zastoupeni i albánští představitelé.

Makedonské odtržení od federace proběhlo bez větších střetů. Jedním z důvodů bylo, že srbské obyvatelstvo žijící v Makedonii neprojevovalo touhu o oddělení od Makedonie. Na základě rozhodnutí Makedonie o osamostatnění se tedy stáhly i jednotky JNA z makedonského území. Následně se projednávala otázka o vytyčení hranic mezi Makedonií a Srbskem, což se v poklidu vyřešilo dohodou. Vztahy mezi Srbskem a Makedonií byly i nadále udržovány, hlavně díky obchodu. V roce 1993 byla Makedonie přijata do OSN pod provizorním názvem Bývalá jugoslávská Republika Makedonie (název začal být užíván také státy, mimo jiné i pro Řecko byl přijatelný, proto byl název republiky ponechán). Ač byla uznána mnoha státy, Řecko mělo stále odmítavý postoj. Změna přišla až v roce 1995, kdy USA zprostředkovala jednání mezi Řeckem a Makedonií, vztahy se začaly zlepšovat a Řecko uznalo její nezávislost.

4.5 Srbsko, Černá Hora a Kosovo

Opoziční hnutí, která vznikala na počátku 90. let v Srbsku, bohužel neuspěla ve volbách. Prezidentský post obhájil opět Slobodan Milošević a komunisté získali čtyři pětiny mandátů v parlamentu (Pelikán, 2001a: 574). Volby v Černé Hoře na začátku 90. let dopadly podobným způsobem jako v Srbsku. Ani zde se neprosadila vzniklá antikomunistická hnutí a svoji pozici v parlamentu obhájili komunisté, kteří plně podporovali Miloševiče. Blízkost Černé Hory se Srbskem se projevila i v roce 1992, kdy parlamenty obou zemí schválily vytvoření dvojčlenné federace s názvem Svazová republika Jugoslávie (SRJ) (Pelikán, 2001c: 592). Nově vzniklá federace byla pro Miloševiče kompromisem, který měl vyvážit jeho prvotní snahy o získání moci nad celou SFRJ. S rostoucími ekonomickými problémy a nespokojeností

veřejnosti se začala stále více prosazovat opozice, kterou vytvořilo sjednocení opozičních stran v Demokratické hnutí Srbska (DEPOS) (Bideleux – Jeffries, 2006: 245). DEPOS se snažilo hlavně o svržení Miloševiče a vypsání nových voleb. Ačkoli DEPOS mělo mnoho přívrženců, jejich postavení zatím nebylo nijak silné a program nebyl hlouběji propracovaný. V prosinci 1992 se konaly nové volby, kde se stal jasným vítězem Miloševič a koalice DEPOS získala necelých 17 % hlasů (Bideleux – Jeffries, 2006: 248). Neúspěch byl pro členy DEPOS velikým zklamáním a akce podnikané proti Miloševičovi utichly. Stále vzrůstající problémy v oblasti sociální, ekonomické, národnostní, nebo politické, nutily Miloševiče k manévrování, aby neztratil svůj vliv. V rámci svého manévrování byl schopen opustit od svých plánů na získání území Bosny a Hercegoviny, či Chorvatska. Jeho chování mělo ohlas i ve světě, kdy se utlumila kritika jeho osobnosti a tím se posílilo jeho postavení i uvnitř SRJ.

Ve volbách v roce 1996 demokratické strany vystupovaly společně pod názvem Zajendo (Bideluex – Jeffries, 2006: 255). Ačkoliv ve volbách do svazového parlamentu jasně vyhráli komunisté, koalice Zajendo bodovala v lokálních volbách do místních orgánů. Na žádost Miloševiče prohlásila volební komise volby za neplatné, což byla poslední kapka pro společnost. Lidé intenzivně v ulicích protestovali nad rozhodnutím komise a demonstrace přerůstaly v opovržení vůči Miloševičovi. Ten zpočátku nereagoval a doufal, že demonstrace ustanou, když se tak nestalo, zrušil rozhodnutí volební komise a výsledky voleb vyšly v platnost. Díky rozporům mezi lídry opoziční strany, Miloševič přestál i tuto krizi. S rozchodem koalice Zajendo a jejich neúčasti ve volbách roku 1997, se mnoho voličů vyjádřilo pro Srbskou radikální stranu. Současně s volbami do parlamentu probíhaly i prezidentské. Jelikož Miloševič již nemohl být zvolen hlavou Srbska, zajistil si post prezidenta SRJ. Miloševičova agresivní politika nezůstala bez povšimnutí a 18. ledna roku 1999 byl spolu s dalšími čtyřmi politiky²³ obviněn Mezinárodním trestním tribunálem pro bývalou Jugoslávii ze zločinů proti lidskosti a porušování zákonů a obyčejů války (Bideleux – Jeffries, 2006: 261). Od března do

²³ Spolu s Miloševičem byli obviněni také Milan Milutinović (prezident Srbska), Nikola Sainović (místopředseda vlády SRJ), Dragoljub Ojdanić (šéf generálního štábu jugoslávské armády) a Vlajko Stojilković (ministr vnitra SRJ).

června bylo Srbsko bombardováno silami NATO v závislosti na srbské politice vůči Kosovu (viz níže) (Bideleux – Jeffries, 2006: 262).

Po ukončení války v Kosovu v polovině roku 1999 se v Srbsku spojila opozice, intelektuálové a odborníci, kteří vypracovali „pakt stability pro Srbsko“, požadovali demokratické volby a následné ekonomické reformy a samozřejmě rezignaci Miloševiče. V roce 2000 se tedy konaly další volby. Ačkoli bylo USA odmítnuto jako zahraniční pozorovatel, tohoto postu se nakonec ujali představitelé z Ruska, Indie a Číny, kteří potvrdili legálnost voleb (Bideleux – Jeffries, 2006: 270). Ve volbách, jak federálních, tak i v samotném Srbsku zvítězila koalice 15 stran Demokratické opozice Srbska (Bideleux – Jeffries, 2006: 270). V prezidentských volbách obhájil první místo opozičník Koštunica. Po volbách vypuklo velké množství stávek a demonstrací s požadavkem, aby se Miloševič vzdal svého postu a respektoval výsledky voleb. Demonstrace kulminovaly a nakonec opozice získala vládu nad parlamentem i médií a Miloševič utekl²⁴. Po šesti měsících od jeho zmizení byl Miloševič zatknut a v roce 2002 začal proces u Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii. V roce 2006 Miloševič zemřel²⁵.

Svazová republika Jugoslávie existovala i nadále, ovšem svazky mezi Srbskem a Černou Horou začaly oslabovat. V roce 2003 došlo k větší decentralizaci federace. K oficiálnímu odtržení Černé Hory došlo až v roce 2006, kdy černohorský parlament deklaroval samostatnost a suverénnost Černé Hory²⁶, s čímž souhlasila většina obyvatel v předcházejícím referendu. V roce 2006 tedy vznikly samostatné republiky Srbsko a Černá Hora.

Po zrušení autonomie se Kosovo ocitlo pod naprostou nadvládou Srbska. Rostoucí srbský nacionalismus a odvážná politika Miloševiče neustále zhoršovala situaci Kosova. Zpočátku kosovští Albánci podnikali demonstrace a jiné protestní akce, ale když se nedostavil adekvátní účinek, akce utlumovaly. V albánské komunitě se vytvořila ilegální Republika Kosovo se sítí zdravotnictví, školství.

²⁴ Time Magazin U.S. Dostupné na: <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,998204,00.html>, 4.4.2012.

²⁵ The BBC News. Dostupné na: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/655616.stm>, 4. 4. 2012.

²⁶ The BBC News. Dostupné na: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/5043462.stm>, 4. 4. 2012.

Brutální srbský nátlak vůči kosovským Albáncům sjednotil albánskou komunitu a jejich programové požadavky, kdy minimální požadavkem se stala transformace Kosova do plnoprávného subjektu federace, tedy získání statutu republiky.

Násilí proudící od Miloševiče ke kosovským Albáncům mělo vyřešit až zásah od USA, kdy americký vyslanec Holbrooke hrozil leteckými útoky na Srbsko, pokud násilí páchané v Kosovu bude i nadále pokračovat. Po neuposlechnutí začalo NATO v březnu roku 1999 bombardovat Srbsko (Perica, 2002: 203), aby oslabilo Miloševičovu moc. Až v létě 1999 byla odsunuta srbská vojska z Kosova a území přešlo pod správu OSN²⁷. Ale ani pod správou OSN a v přítomnosti vojsk NATO nedošlo k úplné harmonizaci vztahů mezi kosovskými Albánci a kosovskými Srby. Drobné boje probíhaly permanentně.

V roce 2008 kosovský parlament rozhodl o vyhlášení státní nezávislosti na Srbsku. Srbsko se ohradilo s tím, že tento krok je protiprávní a narušuje tak srbskou celistvost území, což Mezinárodní soudní dvůr nepotvrdil. Mezinárodní uznání Kosova je do dnešní doby velice sporné, jelikož některé státy ho jako samostatný stát uznávají, další nikoliv. K březnu 2012 uznalo Kosovo celkem 89 států světa²⁸.

V dnešní době již Jugoslávie zcela zanikla a vznikly jednotlivé nezávislé státy. Všechny bývalé členské státy Jugoslávie mají v dnešní době statut nezávislých a suverénních států a jsou členy OSN. Jak již bylo řečeno situace Kosova je odlišná od ostatních nástupnických států Jugoslávie. Kosovo pomalu navazuje kontakty s různými státy světa, ale je zde pořád mnoho států, které odmítly uzнат Kosovo jako nezávislý stát (Srbsko, Bosna a Hercegovina, Rusko, Řecko, Bělorusko a další). Kosovo není členem OSN. Vojvodina zůstala i nadále autonomní oblastí Srbska a je tedy Srbsku v mnoha věcech podřízená. I přes rušnou minulost se státy snaží na balkánském poloostrově udržovat klidné vztahy a navázat regionální spolupráci, například v ekonomické oblasti.

²⁷ The BBC News. Dostupné na: http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/country_profiles/3524092.stm, 5. 4. 2012.

²⁸ Kosovo – Ministry of foreign affairs. Dostupné na: <http://www.mfa-ks.net/?page=2,33>, 5.4.2012.

5 Závěr

Po skončení druhé světové války se změnil název a typ státního uspořádání. Vznikla Federativní lidová republika Jugoslávie, vlády se ujali komunisté, kteří s postupem času z vlády sesadili politiky, kteří tam byli dosazeni na popud zahraničí, či působili na politické scéně v době před válkou. Jugoslávie se tedy začala měnit v socialistickou republiku pod maskou lidově demokratického státu, jako většina států ve východní Evropě.

Zásadní obrat přišel na konci 40. let, v době roztržky mezi SSSR a Jugoslávií. Konflikt přinesl bělehradskému vedení neočekávané situace, při kterých byla například Komunistická strana Jugoslávie vyřazena ze společenství komunistických stran Evropy a došlo také ke změně linie politiky, kterou se Jugoslávie ubírala. Bělehrad se odklonil od prosazování centralistického systému a přešel na systém socialistické demokracie. Díky roztržce se SSSR navázala Jugoslávie vztahy se Západem, které přetrvávaly i v následujících letech existence Jugoslávie.

Ačkoliv Jugoslávie zhruba do 60. až 70. let celkově prosperovala a životní úroveň se zlepšovala, ve druhé polovině 70. let se situace začala pomalu horšit. Ekonomický systém, který byl nastavený, sice nějakou dobu fungoval, ale jelikož nedocházelo k včasným reformám, systém nedokázal adekvátně reagovat na ekonomický vývoj a tudíž se Jugoslávie musela potýkat s ekonomickými problémy.

Kromě hospodářských problémů se v průběhu 80. let začínaly stále více projevovat národnostní tenze. Národnostní problémy pramenily z dlouhodobé deprivace a pocitu diskriminace od druhých národností žijících v Jugoslávii. Pokud se podíváme konkrétně na případ Kosova, tak můžeme pozorovat, že nespokojenost mezi kosovskými Albánci zde panovala dlouhodobě. První větší protesty se konaly na konci 60. let a od té doby zde přetrvávala nespokojenost mezi obyvateli, nejen mezi kosovskými Albánci, ale později i mezi kosovskými Srby. Bělehradské vedení ovšem nechtělo vidět jádro všech těchto problémů, protesty většinou násilím rozešlo, nebo vedení udělalo ústupky, které demonstrace na nějakou chvíli oddálily, ale podstatu problému tím komunističtí politici nevyřešili. Právě toto jednání a neustálé oddalování řešení národnostních tenzí zapříčinilo fakt, že s postupem času narůstal nacionalismus u jednotlivých národností a na přelomu 80.

a 90. let došlo k propuknutí bojů, kde se mimo jiné velice silně projevoval nacionalistický prvek. Dlouhodobá frustrace a diskriminace obyvatel došla až k válečným potyčkám, kde se také projevíly staré záležitosti mezi jednotlivými národnostmi. Útlaky, popírání práv či dokonce systematické vyvražďování, které bylo páčáno během druhé světové války hlavně na Srbech a Černošcích, jakoby se vrátilo a staré křivdy z války a touha msty se zapletla do vyhocených bojů, které doprovázely rozpad Jugoslávie. Devastující průběh války a velké množství zločinů proti lidskosti přimělo i mezinárodní společenství k zásahu a pokusu o uklidnění situace.

Z těchto důvodů jasně vyplývá, že nacionalismus a obecně národnostní problémy určitě měly svůj podíl na destabilizaci Jugoslávie. Jak velký podíl to byl jen těžko odhadneme, jelikož národnostní tenze nebyly jediným problémem a těžko se dají separovat od ostatních problémů a situací probíhajících při destabilizaci Jugoslávie.

Osobnost Josipa Broze Tita byla bezesporu jednou z největších osobností v historii Jugoslávie. Svým zapojením při osvobozeneckém boji přispěl spolu s partyzánskými jednotkami do dějin Jugoslávie. Svým následujícím zapojením do politického vyjednávání poválečné Jugoslávie si Tito zajistil své výsadní postavení v čele Jugoslávie.

Tito spolu s úzkou skupinkou jeho spolupracovníků tvořili vládnoucí oligarchii uvnitř Jugoslávie. Tito zemřel v roce 1980 a do té doby si svou výsadní pozici udržoval a dokonce i změnou ústavy z roku 1974 si zajistil doživotní funkci hlavy státu. Od konce druhé světové války až po rok 1980 byl politický systém nastaven tak, že všechna rozhodnutí byla podřízena Titovi, ačkoliv zde byl federativní parlament a jednotlivé republiky také měly své parlamenty. Právě tato struktura, kde nejvyšší hlas měl pouze jeden člověk, byla po roce 1980 nahrazena strukturou kolektivního hlavy státu. Kolektivní hlava státu měla zabránit tomu, aby jugoslávské vedení po smrti Tita ovládla jedna osoba, proto byl tento systém navržen, jenomže rozhodovací proces byl najednou velice zdlouhavý a neefektivní. Ovšem nejen změna v rámci nejvyššího vedení Jugoslávie zapříčinila vznikající problémy, ale také jednotlivé komunistické vlády v členských republikách. Do vlád

se v průběhu 80. let dostávali lidé, kteří se postupně odkláněli od striktně komunistických tendencí a objevovaly se reformátorské snahy. Začala vznikat opoziční hnutí a strany, které postupně vyvracely výsadní postavení komunistických stran. Tato hnutí a následně tedy i politické strany v mnoha členských republikách nabývaly na síle a na přelomu 80. a 90. let nahradily komunistické vedení. Silnou pozici i nadále měly komunistické strany hlavně v Srbsku, Černé Hoře.

Z toho vyplývá, že Tito byl jistě velikou osobností Jugoslávie, ale systém, který si nastavil a během života udržoval, nahrával jeho výsadnímu postavení a pocitu nenahraditelnosti. Navíc systém podepřený tajnou policií, armádou a komunistickou ideologií, byl pro Tita vhodným opěrným bodem při svém počínání. Náhlou změnou v politické hierarchii po Titově smrti došlo v velikém obratu, který se projevil až během pár let fungování jako neflexibilní a neschopný rychlé a přiměřené reakce. Je tedy otázkou, jestli se Tito dá opravdu označit jako pojítka Jugoslávie, anebo zde byla pouze souhra náhod a okolností, které tuto ideu posilují.

Nejen zmíněné problémy (hospodářské, politické a národnostní) vedly k rozpadu Jugoslávie. V práci se zaměřuju hlavně na vnitrostátní problémy a až na nějaké výjimky jsem vynechala situaci a okolnosti, které probíhaly mimo Jugoslávii (například události okolo rozpadu Sovětského svazu). Při více podrobném zaměření i na dění mimo Jugoslávii by se našli další problémy, které at' už přímo či nepřímo ovlivnily rozpad Jugoslávie.

6 Resumé

During the existence of Yugoslavia, there have been many changes and one of the biggest changes was apparently the Second World War and subsequent events. Before the Second World War in Yugoslavia was a private dictatorship of King Alexander, who was assassinated and the throne was to land his son Peter II. However he was underage, therefore Yugoslavia was led by regency and Peter II. intervened in the political events during the war, from exile. After World War II in Yugoslavia was created federation and Communists play the main role. At the end of the 1970s Tito was the strongest personality of Yugoslavia. Around Tito was small group of three people - Kardejl, Ranković and Djilas – which made ruling oligarchy, of course with Tito.

With the newly formed Federation they declared equal rights for all nationalities in Yugoslavia and the 1960s were relatively quiet for ethnic tension. It turned in the 1970s and the 1980s brought deep national issues. Although there were declared equal rights, in reality, this principle was not adhered. In the 1970s, there was a strengthening of the national identity and the growth of nationalism, which was subsequently reflected in the 1980s. In 1980, Tito died and the collective leadership of Yugoslavia was not effective. Not only that their work was tedious, but they often closed their eyes to the real problem. This is evidence by the growing nationalist manifestation and discontent, which Communist leadership could not adequately respond and stop the next spreading of those problems.

In addition to national problems, Yugoslavia also faced to the economic and political problems. Economic difficulties are largely manifested in the second half of the 1970s. No one early came with a plan that would be averted problems and therefore it escalated. Even in the early 1980s, no one from the leading position did not want see that economic problems could be huge problem and in the second half of the 1980s, it was too late. Although there have been many proposals for solving the economic crisis, but none of them could to renew the Yugoslav economy. The political crisis came with the death of Tito. System, where the final word had one man for many years, was replaced for the system of collective decision-making.

The system of collective decision in favor of the Federation also came into conflict with the governments of the republics, which often promote their interests in favor of a republic at the expense of the federation. The unity of the Communist party was broken by new members, who promoted their power or reformist-minded members.

Ethnic, economic, political or other aspects, each of them contributed to the destabilization of Yugoslavia's situation and subsequent decay. The collapse of the Federation was accompanied by bloody battle with many casualties and settle old grievances between nationalities. In Yugoslavia was needed foreign aid from states and international organizations to make situation calm.

Keywords

Yugoslavia; Tito; communism; ethnic conflict; policy; war

7 Použitá literatura

Literatura:

Bennet, Christopher: 1995. *Yugoslavia's Bloody Collapse. Causes, Course and Consequences*. New York University Press, New York.

Benson, Leslie: 2001. *Yugoslavia: A concise history*. PALGRAVE: New York.

Bideleux, Robert – Jeffries, Ian: 2006. *The Balkans. A post-communist history*. Routledge: New York.

Cabada, Ladislav: 2008. Jugoslávie: Základní charakteristiky politického systému Titovy SFRJ. In: Cabada, Ladislav a kol.: *Nové demokracie střední a východní Evropy*. Oeconomica: Praha, 220—234.

Caplan, Richard: 2005. *Europe and the Recognition of New States in Yugoslavia*. Cambridge University Press: New York.

Dizdarević, Raif: 2002. *Od smrti Tita do smrti Jugoslávie. Svědectví*. Jan Vašut s. r. o.: Praha.

Doder, Duško – Bransonová, Louise: 2000. *Milošević. Vítězný architekt války*. Práh: Praha.

Girgle, Patrik: 2006. *Stručná historie státu Kosovo*. Libri: Praha.

Glaudić, Josip: 2011. *The Hour of Europe. Western Powers and the Breakup of Yugoslavia*. Yale University Press: New Haven, London.

Glenny, Misha: 1993. *The fall of Yugoslavia. The third Balkan war*. Penguin Group: London.

Glenny, Misha: 2003. *Balkán 1804 – 1999. Nacionalismus, válka a velmoci*. BB art: Praha.

Hladký, Ladislav: 1993. *Jugoslávská krize a její historické souvislosti*. H&H: Jinočany.

Hladký, Ladislav: 2001. Bosna a Hercegovina. In: Šesták, Miroslav a kol.: *Dějiny jihoslovanských zemí*. Nakladatelství Lidové noviny: Praha, 493—582.

Hladký, Ladislav: 2006. *Bosenská otázka v 19. a 20. století*. Masarykova universita: Brno.

Honig, Jan Willem – Both, Norbert: 1996. *Srebrenica. Zpráva o válečném zločinu*. Maldá fronta: Praha.

Hricová, Helena: 2008. Bosna a Hercegovina: země neslučitelných nacionalismů? In: Cabada, Ladislav a kol.: *Nové demokracie střední a východní Evropy*. Oeconomica: Praha, 282—299.

Kotyk, Václav: 1999. *Velcí Evropané. Josip Broz Tito*. Nakladatelství Eva – Milan Nevole: Praha.

Meier, Viktor: 2005. *Yugoslavia a history of its demise*. Taylor & Francis e-Library.

Mercier, Michele: 1994. *Crimes Without Punishment. Humanitarian Action in Former Yugoslavia*. Pluto Press: London.

Nálevka, Vladimír: 2005. *Světová politika ve 20. století II*. Nakladatelství Aleš Skřivan ml.: Praha.

Pelikán, Jan: 1997. *Národnostní otázka ve Svazové republice Jugoslávii. Geneze – vývoj – perspektivy*. Karolinum: Praha.

Pelikán, Jan: 2001a. Socialistická Jugoslávie. In: Šesták, Miroslav a kol.: *Dějiny jihoslovanských zemí*. Nakladatelství Lidové noviny: Praha, 493—582.

Pelikán, Jan: 2001b. Makedonie. In: Šesták, Miroslav a kol.: *Dějiny jihoslovanských zemí*. Nakladatelství Lidové noviny: Praha, 649—660.

Pelikán, Jan: 2001c. Svazová republika Jugoslávie. In: Šesták, Miroslav a kol.: *Dějiny jihoslovanských zemí*. Nakladatelství Lidové noviny: Praha, 592—608.

Perica, Vjekoslav: 2002. *Balkans idols. Religion and Nationalism in Yugoslav States*. Oxford University Press, New York.

Prijevec, Jože: 2000. *Jugoslávie 1918 – 1992. Vznik, vývoj a rozpad Karadjorjevičovy a Titovy Jugoslávie*. Argo: Praha.

Prtina, Srdjan: 2006. Slobodan Milošević: pohled zpět. *Revue politika*. 8/2006.

Ridley, Jasper: 1995. *Tito – životopis otce Jugoslávie*. Dialog: Liberec.

Silber, Laura – Little, Allan: 1996. *The Death of Yugoslavia*. Penguin Group: London.

Starčević, Vaselin: 1970. Mezi dvěma válkami (1918 – 1941). In: Žáček, Václav – Starčević, Vaselin a kol.: *Dějiny Jugoslávie*. Nakladatelství Svoboda: Praha, 381—452.

Šatava, Leoš: 1994. *Národnostní menšiny v Evropě*. Spol, s. r. o.: Praha.

Tejchman, Miroslav: 1970. Boj za svobodu jugoslávských národů v době první světové války. In: Žáček, Václav – Starčević, Vaseľin a kol.: *Dějiny Jugoslávie*. Nakladatelství svoboda: Praha, 347—380.

Tejchman, Miroslav: 2001. Jihoslované v Královské Jugoslávii. In: Šesták, Miroslav a kol.: *Dějiny jihoslovanských zemí*. Nakladatelství Lidové noviny: Praha, 385—444.

Ternon, Yves: 1997. *Genocidy XX. století*. Themis: Praha.

Vykoukal, Jiří – Litera, Bohuslav – Teichman, Miroslav: 2000. *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989*. Libri: Praha.

Internetové zdroje:

BBC News. www.bbc.co.uk/

Republic of Kosovo. www.mfa-ks.net/.

Serbian Network. www.srpska-mreza.com.

The New York Times. www.nytimes.com.

The United Nations. www.un.org.

Time. www.time.com.

8 Příloha

Příloha č. 1

Následující text je výpovědí pana Rudolfa Miškaniče, který byl osobně přítomen v Bosně a Hercegovině jako člen zahraniční mise²⁹. V dnešní době pan Miškanič pracuje jako řidič dozeru u nejmenované společnosti.

Pan Miškanič působil v bývalé Jugoslávii v průběhu let 1995 až 1997. V té době mu bylo okolo 40 let a na myšlenku, připojit se k jednotkám bojujícím za hranicemi České republiky ho přivedla média. V té době se objevovaly v tisku i v televizi informace o náboru nových lidí. Jak sám přiznává, nápad, připojit se k nějaké misi měl již pár měsíců před tím a šel se tehdy dokonce informovat o podmínkách, jenomže v té době neodpovídal věkovému kritériu a momentální zdravotní stav mu to také nedovolil. Když po několika měsících viděl v médiích opět informace o náboru, šel se znovu informovat na Vojenskou správu, kde byl seznámen o kritériích přijetí. Těm tentokrát odpovídal a byl vybrán pro misi v Bosně a Hercegovině.

Před odjezdem do Bosny a Hercegoviny musel povinně projít pětiměsíčním výcvikem, který probíhal na území České republiky. Jak sám tvrdí, informace, které mu byly dány o dění na území Jugoslávie, přesně odpovídaly realitě, tudíž ho na začátku mise nic nezaskočilo. Pan Miškanič byl v Jugoslávii přibližně čtrnáct měsíců a v průběhu této doby se účastnil misí IFOR (The Implementation Force) a SFOR (The Stabilisation Force). Přičemž v rámci mise SFOR sloužil pouze několik týdnů.

Pan Miškanič sloužil v praporu Armády České republiky o síle necelých tisíci lidí a jejich prapor byl zařazen pod britskou divizi, která je měla za úkol monitorovat. Jejich úkolem bylo střežit hranici mezi Bosnou a Hercegovinou a Srbskem, aby nedocházelo k dalším konfliktům, přičemž na zmíněné hranici sloužily i další jednotky z jiných zemí a délka, o kterou se staraly české jednotky, měla do 80 km.

²⁹ Výpověď byla pořizena dne 14. března 2012 při mé osobní schůzce s panem Miškaničem.

Jak pan Miškanič vzpomíná, jeho služba trvala 24 hodin a následně měl 24 hodin odpočinku. Během své služby musel plnit různé úkoly. Ač zde měl hlavně úkol řidiče, kdy jezdil pro zásoby či převážel osoby, častokrát byl také přímo v terénu na stráž, nebo se účastnil odzbrojování bosenských partyzánů, což bylo do jisté míry taková rutina, která probíhala téměř každých čtrnáct dní a partyzáni jim zbraně povětšinou dávali dobrovolně bez větších protestů.

Při vzpomínkách na vztahy s jinými národy, se kterými se zde setkal, ho překvapilo zejména chování Američanů. Dle jeho vlastních slov, chování Američanů bylo častokrát velice arogantní a pokud mohl, raději se vyhýbal kontaktu s nimi. Naopak vztahy s Brity či Kanadany byly až přátelské. Pan Miškanič vzpomíná na příhodu, kdy byl pozván na jídlo ke Kanadánům (poprvé viděl úroveň vybavení jejich jídelny, která se nedala s tou českou v nejmenším srovnávat) a byl ohromený jejich pohostinností a přátelskostí. Dobré vztahy měli také s Bosňáky, kteří zde žili. Rozpomíná se, že nastalo několik situací, kdy měl možnost osobního kontaktu jak se Srby, tak s Bosňáky a dle vlastního mínění hodnotí, že Srbové k nim sice byli také přátelští, ale byla z nich cítit opatrnost a přetvářka, kdežto Bosňáci byli velice srdeční a laskaví. To samozřejmě bylo ovlivněno tím, že jednotky působily na území Bosny a Hercegoviny, tudíž do osobního kontaktu s Bosňáky přicházely dennodenně a vojáci s nimi byli svázáni díky každodenním činnostem, jako například praní prádla, které jim muslimské rodiny zajišťovaly. Naopak jednotky jim poskytovaly potraviny, nebo třeba lékařskou pomoc, takže díky tomuto spojení se vztahy určitě taky měnily.

Během svého působení v Bosně a Hercegovině se pan Miškanič nedostal do bojových střetů, jak sám říká, v tomto ohledu měl zřejmě štěstí. Vzpomíná, že při několika silnějších přestřelkách byl mimo území svého působení, kdy třeba odvážel své kolegy do Chorvatska, kde se střídali vojáci odjíždějící na dovolenou s nově příchozími. Stalo se mu ale, že najel na minu. V takové situaci bylo povinností minu označit a přivolat pyrotechnika. Po zajištění miny od pyrotechnika se dozvěděl, že měl vážně štěstí v neštěstí. Mina byla stále funkční, pouze závlačka, která minu měla odjistit, se zasekla a mina nevybuchla. Podobných případů, kdy se vojáci setkali s minami (a ne vždy měli takové štěstí, že nášlapná mina nevybuchla)

bylo nespočet. Terén prý byl opravdu hodně zaminován a nejhorší bylo, že nikdo nevěděl, kde na minu můžete narazit.

V průběhu mise se mu staly i bizarní situace. Vzpomíná na dvě, které mu zvlášť utkvěly v paměti. První z nich ho opravdu vyděsila. Došlo k ní v noci, během služby, když seděl v autě a čekal. Z ničeho nic v jeho blízkosti někdo začal střílet. V rychlosti zareagoval a schoval se za auto, připraven bránit se. Jenomže jak potom zjistil, nejednalo se o útok. To jen skupina muslimského obyvatelstva oslavovala a v průběhu večera popíjela a poté „jen tak“ střílela ze zbraní. Naštěstí se nikomu nic nestalo, pan Miškanič byl jen v nepravou chvíli na nepravém místě. Druhá situace je trochu jiného rázu. Jak se rozpomíná, všechno v jeho okolí bylo rozbombardované – budovy, krajina. Pamatuje si na jednu budovu, která bývala poštou. Po výbuchu bomby z budovy zbyla jen nepatrná část, kde se zachovalo kus místnosti a okno. I tato část stavby, která se zachovala, stačila k tomu, aby pošta fungovala dál. K jeho překvapení dopis, který odtud tenkrát posílal do České republiky, opravdu došel.

Po osobní zkušenosti z této mise byl opravdu udivený z toho, že celá Jugoslávie vydržela fungovat takovou dobu. Jak vypovídá, nesnášenlivost mezi obyvatelstvem jiných národů byla až udivující. Se zlostí vůči jinému národu šla i netolerance vůči jejich náboženství. Na daném území nebyla třeba jedna jediná mešita, která by nebyla zničena. V době, kdy byl pan Miškanič v Bosně a Hercegovině, termín Jugoslávec neměl nejmenší význam, jako by nebylo ani památek po dřívější federaci. I pětileté dítě přesně vědělo, kdo je jeho „nepřítel“. Nikdo z příbuzných se dětem ani nesnažil tuto zášť rozmluvit. Dle názoru pana Miškaniče, národnostní otázka je nepochybně tou největší příčinou, proč k rozpadu a následným bojům došlo.

Upozorňuje také na skutečnost, že, ač byl v zahraničí, poměry v České republice doléhaly i na poměry českých vojáků na misi, a to hlavně podnikatelský boom, který probíhal v České republice v té době. Z počátku bylo zásobování českých vojáků prováděno Francouzy, ale po určité době se změnila smlouva a zásobování měli provádět čeští soukromníci. Konkurenční boj se pak odrazil na zhoršených podmínkách v poskytovaných službách pro vojáky na misích.

Když na své působení v misích vzpomíná teď po 16 letech, říká, že svého rozhodnutí odejít do boje rozhodně nelituje. Nemyslí si, že ho to nějak extrémně ovlivnilo nebo že by měl jakékoliv psychické důsledky po ukončení mise. Bylo tam mnoho lidí, kteří po dvou měsících z mise odešli, právě z psychických důvodů, ale to prý byli převážně mladí lidé či lidé, kteří nebyli připraveni na polní podmínky. Pan Miškanič měl své osobní důvody, proč do Bosny a Hercegoviny odešel i přes to, že to byla zkušenost, kterou ne každý dobrovolně vyhledává. I s odstupem času pan Miškanič o této době mluví sporadicky se svým okolím, ale pokud musí, tak se snaží být nad věcí a vyzdvihovat spíše kladné věci.

Příloha č. 2

Zdroj: The United Nations. Dostupné na:
<http://www.un.org/Depts/Cartographic/map/profile/frmryugo.pdf>, 22. 4. 2012.

Popis:

Na mapě můžeme vidět celkovou geografickou polohu bývalé Jugoslávie, hranice mezi jednotlivými členskými republikami, ale i autonomními oblastmi. Zároveň vidíme hranice nástupnických států, které vznikly po rozpadu Jugoslávie, s výjimkou Vojvodiny, která je i nadále součástí Srbska.

Zdroj: Srpska Mreza – Serbian Network. <http://www.srpska-mreza.com/MAPS/Ethnic-groups/map-NatGeogr-1990.html>, 22. 4. 2012

Popis:

Na této mapě lze pozorovat národnostní a etnické rozložení obyvatelstva na území bývalé Jugoslávie.